

SÅ TYCKER FÖRÄLDRAR OCH ELEVER OM OBLIGATORISKA SÄRSKOLAN 2006



*En undersökning genomförd av USK
på uppdrag av utbildningsförvaltningen*

Jan-Ivar Ivarsson

INNEHÅLL

Innehåll	3
Sammanfattning	5
Bakgrund	7
Syfte	7
Genomförande	8
Population, svarande och bortfall	8
Resultat	10
Några bakgrundsuppgifter	10
Omdömen om skolan	14
Utveckling och lärande	14
Trygghet och relationer	17
Yttre och inre miljö	19
Information och inflytande	22
Helhetsomdömen	24
Överblick med betygsmedelvärden	25
Olika kategoriers omdömen om särskolan	29
Kön och utländsk bakgrund	29
Skillnader i omdömen - skolrelaterade faktorer	32
Skillnader i omdömen - olika anordnare	38
Jämförelse över tid	42
2003 och 2006 års undersökningar	42
Retrospektiv bedömning	44
Synpunkter från föräldrarna	46

Bilagor:

Bilaga 1 Tabeller

Bilaga 2 Synpunkter från föräldrarna

SAMMANFATTNING

Under våren 2006 har en brukarenkät genomförts inom den obligatoriska särskolan i Stockholm. Föräldrarna till samtliga drygt 800 inskrivna elever har tillfrågats om hur nöjda de är med sitt barns skola i olika avseenden. 70% av föräldrarna/eleverna besvarade enkäten.

- Uppgifter om de svarande visar att bland särskoleeleverna överväger pojkarna (63%) över flickorna(37%). Många, 4 av 10 elever, har utländsk språkbakgrund. 2/3 av eleverna är mottagna i grundsärskola och 1/3 i träningskola. Ungefär 1 av 10 går i fristående skolor och 9 av 10 i kommunala skolor. Över hälften av obligatoriska särskolans elever går i skolan i en annan stadsdelsnämnd än där de bor.
- Helhetsomdömena om särskolan är övervägande positiva. 80-85% av föräldrarna uppger att deras barn trivs och att de på det hela taget är nöjda med sitt barns skola. Särskilt nöjda är föräldrarna med lärarnas och personalens insatser. Några av de förhållanden som annars brukar bedömas negativt i skolundersökningar – maten, lokalerna, lugn o arbetsro – får oväntat goda omdömen.
- Ungefär var 10:e särskoleförälder är missnöjd och har en negativ helhetsuppfattning om sitt barns skola och hur den fungerar. Störst är missnöjet ifråga om hur särskoleklassen ingår i skolans övriga verksamhet, tillgången till studiematerial, datorer och hur IT används i undervisningen.
- Ett par resultat som bör mana till eftertanke är att 1/4 av föräldrarna vill ha högre ambitioner och anser att de krav som ställs på barnen i undervisningen är för låga. Att lika många, 1/4 av föräldrarna, uppger att deras barn saknar individuell utvecklingsplan eller inte känner till om någon sådan finns är också ett klart observandum.
- Vi har granskat om tillfredsställelsen med särskolan skiljer sig mellan olika kategorier. Föräldrarna/eleverna är något mer nöjda med särskolan om de har svensk språkbakgrund än utländsk och i små undervisningsgrupper jämfört med i större. Skillnaderna är ganska små men konsekventa. Den lilla andel föräldrar/elever som undervisas individintegrerat i grundskoleklass är så pass nöjda att man kan fråga sig om det inte vore bra för fler elever att få undervisning i samma form.
- Det finns en klart märkbar variation i hur nöjda föräldrarna är med särskolan mellan de stadsdelsnämnder där omdömena är mer respektive mindre positiva. De största konstaterade skillnaderna återfinns dock mellan särskoleverksamhet i olika regi. Föräldrarna/eleverna i de fristående skolorna är mer nöjda i alla undersökta avseenden än föräldrarna/eleverna i de kommunala särskolorna.
- Underlaget är bristfälligt då det gäller att bedöma om särskoleverksamheten, ur föräldrarnas synvinkel, blivit bättre eller sämre de senaste åren. Jämförelser med en tidigare undersökning 2003 och svaren på ett par retrospektiva frågor tyder dock inte på att några omvälvande förändringar skett i föräldrarnas inställning.

BAKGRUND

Särskolan är en skolform för barn som inte kan uppnå grundskolans kunskapsmål på grund av utvecklingsstörning, autism eller bestående funktionshinder efter hjärnskada. Till särskolan räknas den obligatoriska särskolan och gymnasiesärskolan. Ungefär tre procent av eleverna går i särskolan. Drygt 800 elever är inskrivna inom den obligatoriska sarskoleverksamheten i Stockholms stad.

Återkommande brukarenkäter genomförs löpande inom alla skolformer i Stockholm. En första stadsövergripande brukarenkät inom den obligatoriska särskolan genomfördes år 2003. Under våren 2006 har en ny undersökning genomförts riktad till samtliga föräldrar/elever inom den obligatoriska särskolan i Stockholm.

SYFTE

Stockholms stad vill erbjuda alla barn och ungdomar i staden en skola med god kvalitet. För att kunna förbättra verksamheten följer utbildningsförvaltningen upp vad elever och föräldrar tycker är bra och dåligt i skolan. Undersökningens syfte är att ge en bild av hur nöjda/missnöjda föräldrar och elever är med olika förhållanden inom den obligatoriska särskolan. Det är alltså frågan om en allmän temperaturtagning av hur verksamheten upplevs och bedöms ur brukarnas perspektiv.

Syftet är också att se om olika kategorier skiljer sig åt i omdömena om skolverksamheten. I vilka avseenden får t ex sarskoleverksamheten i de fristående skolorna bättre/sämre betyg av brukarna än i de kommunalt drivna skolorna? Undersökningen ska dessutom ge underlag för att studera utvecklingen över tiden. Ökar eller minskar föräldrarnas/elevernas tillfredsställelse med den obligatoriska särskolan?

Utbildningsförvaltningen har angett följande mer precisa syften för undersökningen:

- mäta föräldrars och elevers tillfredsställelse med olika förhållanden i den obligatoriska särskolan
- vara ett underlag för stadens ledning vid studier av skillnader i kvalitet inom sarskoleverksamheten
- ge stadsdelsnämnderna underlag för fortsatt utveckling av sarskoleverksamheten
- ge information till medborgarna
- undersöka om brukartillfredsställelsen förändrats till följd av att ansvaret för särskolans organisation förändrats.

GENOMFÖRANDE

Undersökningen har genomförts som en postenkät till samtliga föräldrar med elever inskrivna i den obligatoriska särskolan i Stockholm. Populationen har avgränsats med hjälp av elevuppgifter från stadens förskole- och skolregister BOSKO. Enkäterna har adresserats till målsman för eleverna och sänts till elevernas adress. Föräldrarna har ombetts besvara enkäten, om möjligt tillsammans med sina barn.

Frågeformuläret omfattar ett 40-tal frågor och har tagits fram av USK i samverkan med utbildningsförvaltningen. I huvudsak är frågorna av samma slag som de som ställts inom övriga skolformer och skolstadier i staden. För att underlätta jämförelser med 2003 års särskoleenkät formulerades en del frågor på likartat sätt som i denna. Huvuddelen av frågorna har bestått i att föräldrarna/eleverna ombetts bedöma hur nöjda/missnöjda de är med skolan i olika avseenden. Bedömningarna kan inordnas under fyra huvudområden, utveckling och lärande, trygghet och relationer, yttre och inre miljö samt information och inflytande. Avslutningsvis har några sammanfattande helhetsomdömen om skolan efterfrågats.

Datainsamlingen påbörjades i februari 2006. Datainsamlingsperioden blev ganska lång bl a beroende på att den sammanföll med påskhelgen och andra ledigheter. Hela tiden har svar droppat in ganska långt efter att enkät och påminnelser skickats ut. Det kan tyda på att det funnits bra svarsmotivation bland föräldrarna, men att "tiden inte alltid räckt till" för att besvara enkäten. Undersökningsdeltagarna uppmanades, om de så önskade ta telefonkontakt med USK för att få hjälp med att fylla i enkäten. Ett mindre antal har gjort det. I första hand har det rört sig om personer med språksvårigheter som haft svårt att fylla i blanketten på egen hand. Efter tre skriftliga påminnelser avslutades datainsamlingen i slutet av april. Då hade 70 procent av de tillfrågade besvarat enkäten.

Population, svarande och bortfall

Populationen avgränsades till alla elever som är inskrivna i Stockholms obligatoriska särskoleverksamhet. När uttaget gjordes ur BOSKO före undersökningsstarten fanns 832 inskrivna elever i Stockholms särskoleverksamhet. Ett 30-tal av dessa bodde i andra kommuner men gick i skolan i Stockholm.

När de utvalda individerna kontaktas påträffas alltid ett antal som felaktigt ingår i registret, hunnit flytta, slutat mm. De är att betrakta som urvalsfel och utgår ur populationen. När dessa personer borträknats från de ursprungliga 832 återstod 798 individer i den faktiska populationen. För 559 av dessa har enkätsvar inkommit. Det innebär en total svarsfrekvens på 70% och ett bortfall på 30%. Frågeformulären har varit väl ifyllda och det interna bortfallet på enskilda frågor är genomgående litet.

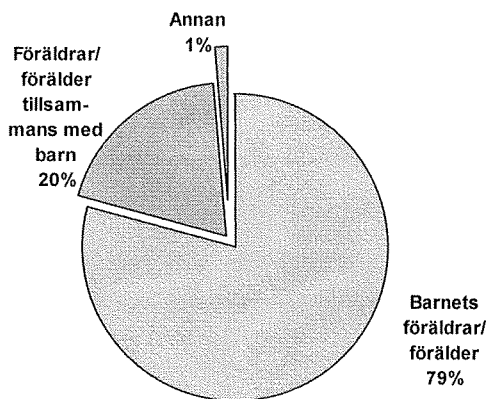
När motsvarande undersökning genomfördes år 2003 (av annan utförare) var svarsfrekvensen betydligt lägre, 53%. Sett i relation till detta får svarsfrekvensen i den nu genomförda undersökningen ses som god. Andelen aktiva vägrare har varit liten. Bara ett 10-tal personer har aktivt undanbett sig medverkan i undersökningen. För övriga som inte svarat vet vi i stort sett ingenting om skälen till varför de ej besvarat enkäten.

Totalt sett får svarsfrekvensen ses som tillfredsställande. Bortfallet är inte större (i så fall snarare mindre) än vad som är vanligt vid den här typen av undersökningar. Det förhindrar inte att bortfallet kan ha en viss snedvridande effekt på resultaten. Särskilt om bortfallsgruppen är speciell eller starkt avvikande. En viss uppfattning om i vilken grad det finns risker för snedheter i resultaten p g a att bortfallet varit selektivt, kan man få genom att göra strukturella bortfallsanalyser. En mindre sådan bortfallsanalys har genomförts. Med hjälp av registeruppgifter har vi studerat om de svarande skiljer sig från populationen som helhet med avseende på kön, ålder, årskurs, placering i fristående/kommunal skola och stadsdelsförvaltning.

I populationen som helhet var 61% pojkar och 39% flickor. Bland de svarande är motsvarande andelar 63% respektive 37%. Det är ingen skillnad att tala om. Inte heller årskurs- eller åldersmässigt finns några skillnader att tala om mellan de svarande och populationen. 28% av populationen är bosatt i de stadsdelsområden som har högst andel invånare med utländsk bakgrund (Rinkeby, Spånga-Tensta, Skärholmen och Vantör). Bland de svarande bor 26% i dessa stadsdelsområden. En obetydlig skillnad även i detta avseende. Fördelningen på kommunala och fristående skolor är också densamma bland de svarande som i populationen. Bortfallsanalysen visar således inte på någon stark över- eller underrepresentation i något av de undersökta avseendena för de svarande jämfört med hela populationen.

Enkäterna adresserades till ”målsman för” plus elevens namn och adress. Föräldrarna ombads besvara enkäten, om möjligt tillsammans med sina barn. Vi ställde i enkäten en fråga om i vilken utsträckning detta gjorts i praktiken.

Figur 1: Vem har svarat på frågorna



Det är huvudsakligen föräldrarnas syn på hur skolan fungerar som fångats upp i enkäten. I 80% av fallen har en eller bägge föräldrarna besvarat enkäten på egen hand. Var femte enkät har besvarats av föräldrarna tillsammans med barnet. I några enskilda fall har någon annan än föräldrarna besvarat enkäten. Det rör sig då nästan alltid om en släkting.

Vår sammanfattande bedömning blir att undersökningen, då den är en totalundersökning med god svarsfrekvens och seriöst ifyllda frågeblanketter, ger en tillförlitlig bild av den obligatoriska särskolan ur brukarnas perspektiv. Den bör därmed också kunna utgöra ett gott underlag för en fortsatt utveckling av särskoleverksamheten.

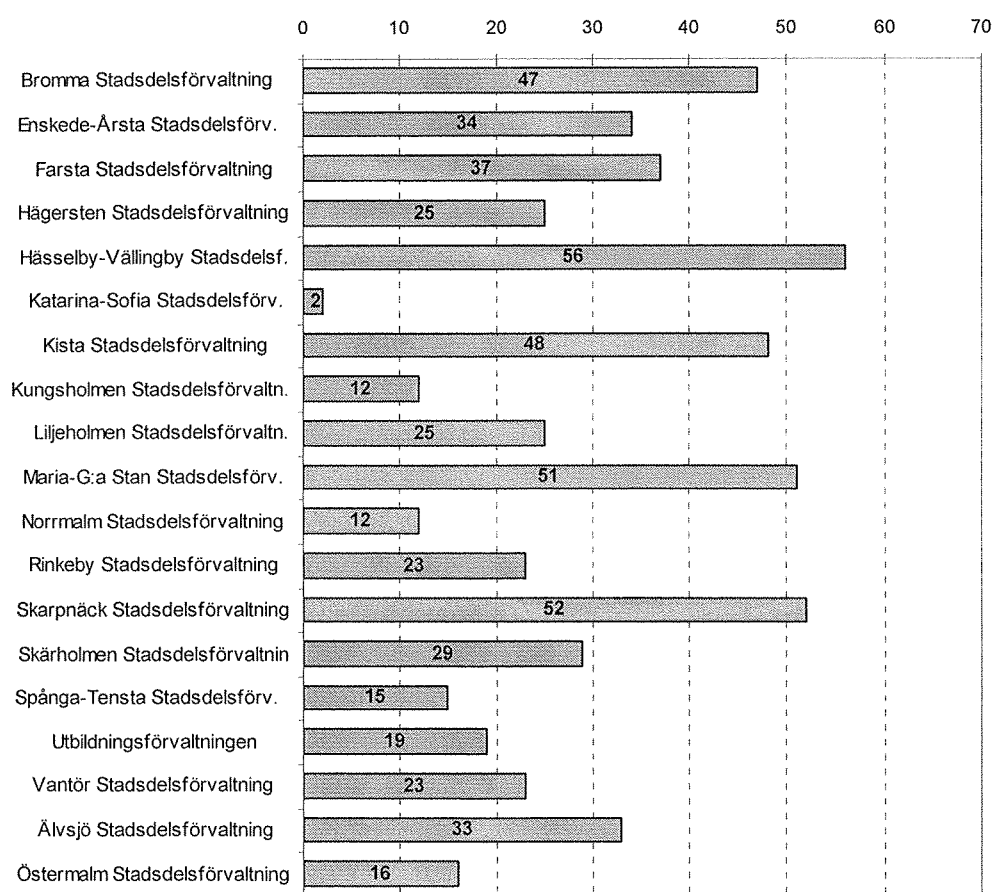
RESULTAT

Några bakgrundsuppgifter

Med hjälp av enkät och registeruppgifter kan vi ge en beskrivning av den obligatoriska särskolan och de elever som går där. Uppgifterna gäller för de 70% av eleverna som besvarat enkäten men ger en bra bild av hur det ser ut i verksamheten totalt sett.

I Stockholms stad beslutar utbildningsförvaltningen på psykologiska, pedagogiska och medicinska grunder vilka barn som har rätt till plats inom särskoleverksamheten. Föräldrarna har därpå det slutliga avgörandet vid valet av grund- eller särskola. Ansvar för att hitta lämplig skolplacering ligger hos den stadsdelsförvaltning där barnet bor.

Figur 2: Antal svarande elever skolplacerade i olika förvaltningar

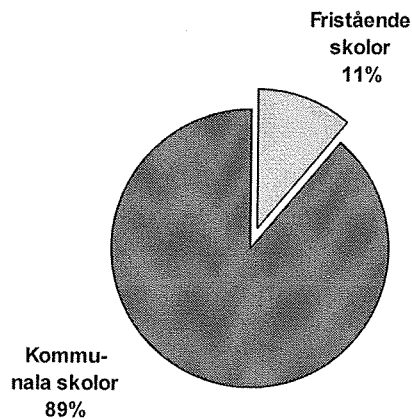


Av figuren framgår att eleverna i obligatoriska särskolan är ojämnt fördelade på stadsdelsförvaltningarna i staden. Katarina-Sofia har nästan ingen särskoleverksamhet medan Bromma, Hässelby-Vällingby, Kista, Maria-Gamla stan och Skarpnäck har flest inskrivna barn i sin obligatoriska särskoleverksamhet. Utbildningsförvaltningen finns också med som ansvarig anordnare av obligatorisk särskoleverksamhet, med 19 svarande elever inom S:t Örjans skolor.

Det är mycket vanligt att särskoleeleverna går i skolan i ett annat stadsdelsområde (SDO) än där de bor. När man jämför boende- och skolplaceringsstadsdelsområde så är det bara 238 av de 559 svarande eleverna som går i skolan i det SDO där de bor. Det är 43%. Det är alltså fler elever, 57%, som kommer till särskolan i stadsdelsområdet från annat håll än från det egna stadsdelsområdet.

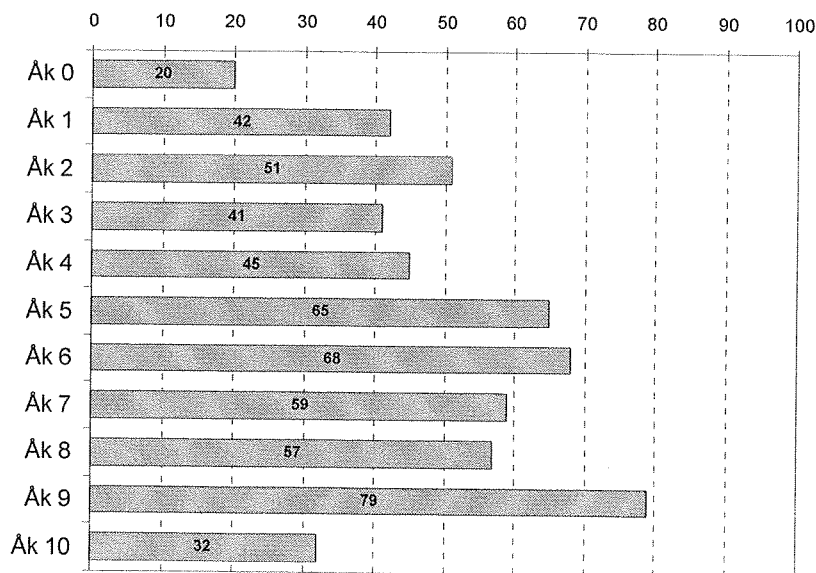
Särskoleverksamheten bedrivs inom stadsdelsförvaltningarnas grundskoleorganisation. Förutom de kommunala skolorna finns ett antal fristående skolor med särskoleverksamhet.

Figur 3: Andel svarande elever i obligatorisk särskola inskrivna i kommunala respektive fristående skolor



De flesta eleverna ca 90% är inskrivna i särskolor som drivs i kommunal regi. 11% (drygt 60 av de svarande eleverna) går i fristående skolor med särskoleverksamhet. Tre fristående skolor, Jorielskolan, Västbergaskolan och Årsta Gård, tar emot huvudparten av dessa elever.

Figur 4: Svarande elever fördelade på årskurs



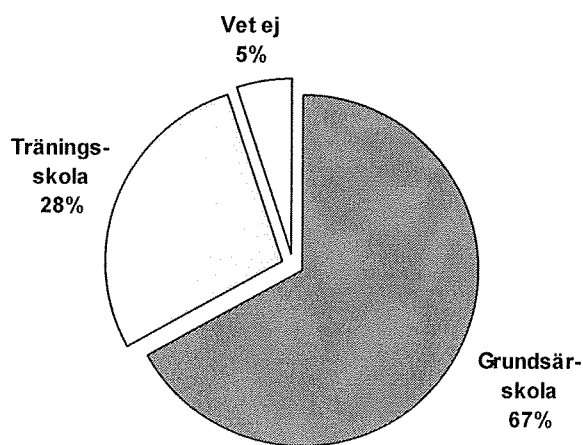
Eleverna i den obligatoriska särskolan har skolplikt i nio år och rätt till ett tionde frivilligt skolår. Av eleverna som fortsatt till Åk 10 uppger sig 22 vara inskrivna i grundsärskola och 8 i träningskola. Av figur 4 framgår också att en del av eleverna (20 av de svarande) går i förskoleklass (Åk 0).

Till den obligatoriska särskolan räknas grundsärskolan och träningskolan. I grundsärskolan går elever med lindrig utvecklingsstörning. Här undervisas eleverna i stort sett i samma ämnen som i grundskolan. Ämnenas innehåll och omfattning ska anpassas till elevens individuella förutsättningar. Därför ska individuella studieplaner upprättas för varje elev. Eleverna behöver ofta längre inlärningstid än i grundskolan och arbetstakten blir långsammare. Undervisningen i basämnen som svenska och matematik ges en central plats.

I träningskolan har många av eleverna svåra och ofta flera funktionshinder. Undervisningen är därför mycket individuellt anpassad och kan inte syfta till att ge alla elever samma kunskaper och färdigheter. I stället för enskilda ämnen rymmer kursplanen i träningskolan fem undervisningsområden. De fem områdena är estetisk verksamhet, kommunikation, motorik, vardagsaktiviteter och verklighetsuppfattning.

I enkäten har vi frågat föräldrarna om deras barn är mottagna i grundsärskola eller träningskola.

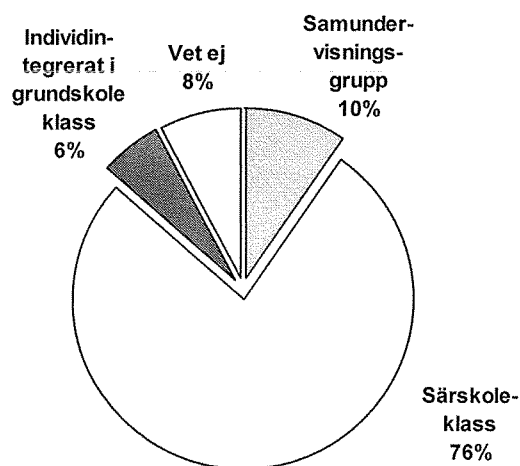
Figur 5: Elever mottagna i ...



De flesta, cirka 2/3 av eleverna i den obligatoriska särskolan går i grundsärskola. Eleverna i träningskola är knappt hälften så många. En liten del av föräldrarna är osäkra på om deras barn går i tränings- eller grundsärskola.

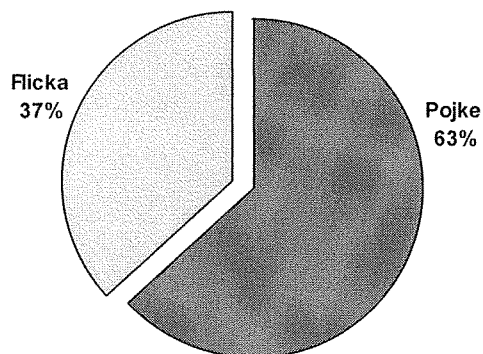
I enkäten ställdes också en fråga till föräldrarna om i vilket slag undervisningsgrupp/klass deras barn går och får undervisning i.

Figur 6: Elever får undervisning i ...



3/4 av eleverna i obligatoriska särskolan undervisas, enligt de svarande, i särskilda särskoleklasser. Att särskoleeleverna går i samundervisningsgrupp med både grundskole- och särskoleelever respektive undervisas enskilt individintegrerat i en grundskoleklass är betydligt ovanligare.

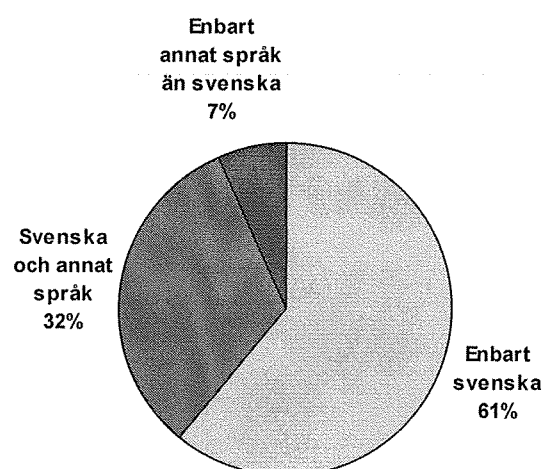
Figur 7: Elever kön



Det är fler pojkar än flickor som går i den obligatoriska särskolan. Skillnaden är så pass stor att den överskrider 40-60 procentgränsen. En gräns som brukar anges som gränsen för jämn/ojämn könsfördelning i jämställdhetssammanhang.

I enkäten frågar vi vilket språk som talas till vardags i elevens hem. Det ger en god uppfattning om i vilken utsträckning eleverna kommer från hem med utländsk bakgrund. I figur 8 ser vi hur stor andel elever som har utländsk bakgrund mätt på detta sätt.

Figur 8: Elever med svensk/utländsk bakgrund



Hela 39% av särskoleeleverna talar något annat språk än svenska hemma till vardags. Antingen enbart ett annat språk eller också, vilket är vanligast, ett annat språk plus svenska. Att många av eleverna har en annan språkbakgrund än svenska är naturligtvis viktigt att uppmärksamma. För att undervisningen ska fungera så bra som möjligt kan särskilda stödåtgärder krävas i detta avseende.

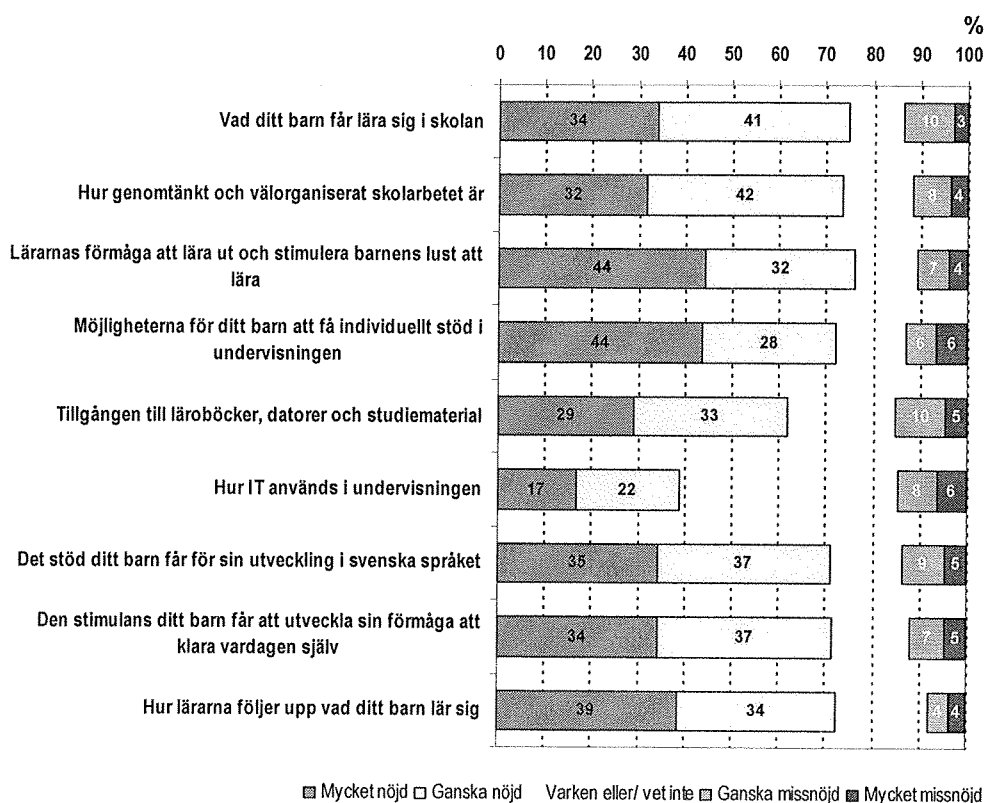
OMDÖMEN OM SKOLAN

Föräldrarna och eleverna har bedömt sin skola i ett 25-tal avseenden. Bedömningarna redovisas nedan under fyra huvudområden, utveckling och lärande, trygghet och relationer, yttre och inre miljö samt information och inflytande. Avslutningsvis har några sammanfattande helhetsomdömen om skolan efterfrågats. Resultatet från dessa och en sammanfattande överblick med hjälp av betygsmedelvärden avslutar avsnittet.

Utveckling och lärande

Enkäten innehöll nio frågor där olika aspekter av utveckling och lärande i elevens skola bedömdes. De handlar både om vad man får lära sig, hur genomtänkt och välorganiserat skolarbetet bedrivs och lärarnas insatser i olika avseenden. Andra aspekter berör förutsättningarna för undervisningen – tillgången till studiematerial och datorer och hur IT används i undervisningen. Figur 9 visar hur nöjda/missnöjda föräldrarna/eleverna är i dessa avseenden.

Figur 9: Tillfredsställelse med utveckling och lärande



Staplarna till vänster i figuren representerar de svarande som är i olika grader nöjda. Staplarna till höger i diagrammet representerar på motsvarande sätt de som är missnöjda. Mellanrummet mellan staplarna utgörs av dem som svarat "vet ej" eller "varken eller" på frågorna. De har inte tagit varken positiv eller negativ ställning i frågan.

Till att börja med kan vi konstatera att staplarna till vänster genomgående är mycket längre än de till höger. Föräldrar/elever är således betydligt oftare nöjda än missnöjda med alla aspekter av utveckling och lärande i den obligatoriska särskolan. Mellanrummen mellan staplarna varierar en hel del. Särskilt när det gäller hur IT används i undervisningen är avståndet mellan grön och röd stapel stort. Hela 46% av de svarande har ingen bestämd positiv eller negativ uppfattning i den frågan. I vilken utsträckning det beror på att man svarat "varken eller" (27%) respektive inte tycker sig veta tillräckligt för att ta ställning till frågan (svaret "vet ej" 19%) kan man studera närmare i tabellbilagan.

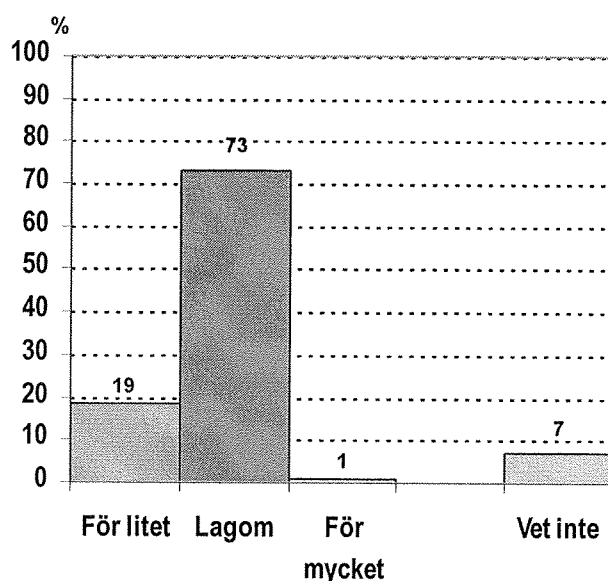
70-75% av föräldrarna/eleverna är ganska eller mycket nöjda när det gäller innehållet – vad man får lära sig- och i vilka former skolarbetet är organiserat och bedrivs. Samma andel nöjda gäller för bedömningen av lärarna, både deras förmåga att lära ut och hur de följer upp vad eleverna lär sig. Även när det gäller elevernas möjligheter att få individuellt stöd i undervisningen, stöd i svenska språket och stimulans till

att lära sig klara vardagen själv ligger andelen nöjda på 70-75% nivån. I alla de här avseendena ligger andelen ganska eller mycket missnöjda samtidigt runt 10-15%.

De aspekter som avviker med en lägre andel nöjda är tillgången till läroböcker, datorer och studiematerial samt hur IT används i undervisningen i särskolan. Andelen uttalat missnöjda är dock inte större än i övriga avseenden. Delvis beror den lägre andelen nöjda i dessa avseenden på att de svarande inte känner sig tillräckligt informerade för att ta ställning till frågorna. 9% svarar ”vet ej” på frågan om tillgången till läroböcker och datorer och hela 27% på frågan om hur IT används i undervisningen.

Ytterligare ett par frågor i enkäten berör elevernas utveckling och lärande i skolan och förutsättningarna för detta. Finns nog med resurser i form av lärare och andra vuxna på lektionerna och ställs lagom höga krav på eleverna?

Figur 10: Är det lagom antal lärare och andra vuxna på lektionerna

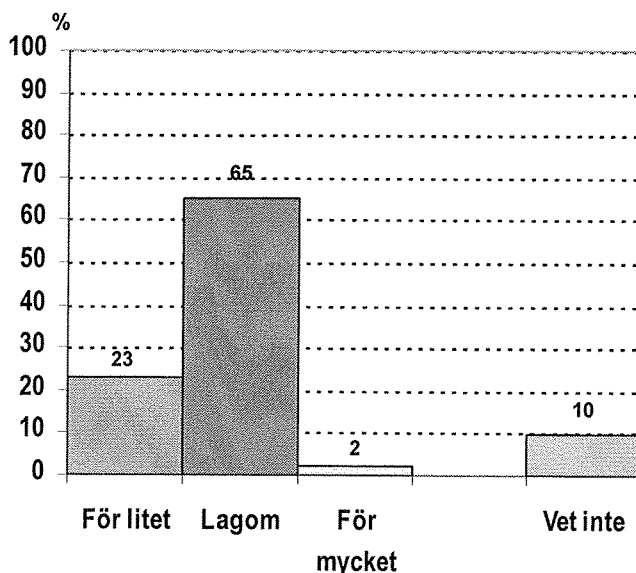


3/4 av föräldrarna är nöjda och bedömer lärarresurserna på lektionerna som lagom. Var femte svarande anser att antalet lärare och andra vuxna på lektionerna är för litet. Det finns också några enstaka svarande som tycker att de är för många. Bedömningen av lärar-/personalresurserna inom särskolan framstår som positiv om man jämför med hur tillgången till personal brukar bedömas. I många andra pedagogiska sammanhang är bristen på personal och barngruppernas storlek den allra största missnöjesanledningen i verksamheten.

Man brukar framhålla att eleverna i särskolan lär sig långsammare och måste få hålla en lägre arbetstakt än i den vanliga grundskolan. När det gäller träningskolans elever kan man inte heller räkna med att uppnå samma resultat och kunskapsmål som det talas om i läroplanen för grundskolan. Med den stora individuella variationen i behov av stöd och hjälp som eleverna i särskolan har kan det vara extra svårt att hitta

fram till rätt kravnivå för eleverna. Hur tycker föräldrarna att skolan lyckats i detta avseende?

Figur 11: Är det lagom höga krav som ställs på ditt barn i undervisningen



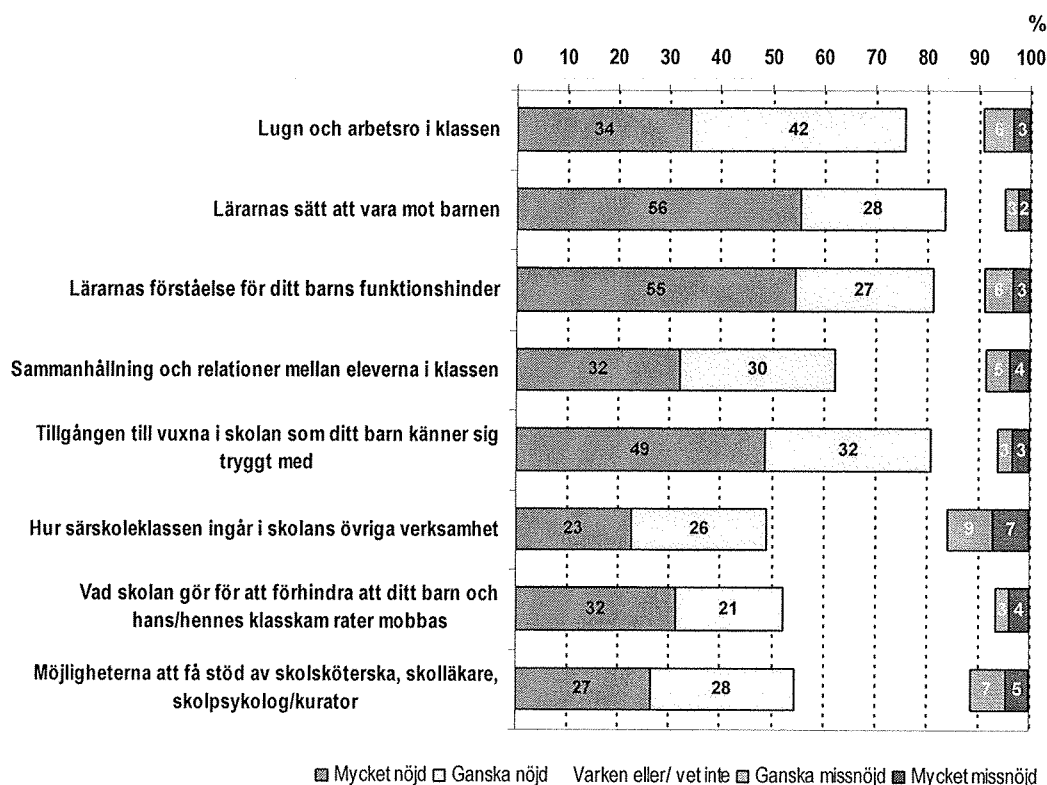
65% av föräldrarna anser att de krav som ställs på deras barn i undervisningen är lagom höga. 10% svarar vet inte. Av återstående 25 % är det betydligt fler som anser att de krav som ställs på deras barn är för låga (23%) än för höga (2%).

Många föräldrar anser alltså att deras barn behöver högre krav i skolarbetet för att utvecklas. Risken finns att man med hänvisning till elevernas handikapp och särskilda inlärningssvårigheter håller en alltför låg kravnivå. Kortsiktigt kan det också vara lättare och bekvämare att hålla kraven låga. Att ca 1/4 av föräldrarna tycker att de krav som ställs på deras barn i den obligatoriska särskolans undervisning är för låga måste ses som ett tydligt föräldramissnöje med skolan i detta avseende.

Trygghet och relationer

Åtta bedömningsaspekter har samlats under denna rubrik. Här avser bedömningarna lärarnas relationer till eleverna och förståelsen för deras funktionshinder. Lugn och arbetsro i klassen, tillgången till vuxna i skolan som eleverna känner sig trygga med och möjligheterna att få stöd av elevvården. Det handlar också om relationerna mellan eleverna i den egna klassen/undervisningsgruppen och relationerna till skolan som helhet och övriga elever.

Figur 12: Tillfredsställelse med trygghet och relationer



Särskilt nöjda är föräldrarna med lärarnas sätt att vara mot barnen, deras förståelse för elevernas funktionshinder och tillgången till trygga vuxna i skolan. 80-85% är nöjda i dessa avseenden.

Det klagas ofta på att det är bråkigt och stökigt på lektionerna i dagens skola. När det gäller särskolan uttrycker dock hela 76% av föräldrarna tillfredsställelse med situationen när det gäller lugn och arbetsro i klassen. Mindre än var tionde förälder/elev är missnöjd i det avseendet.

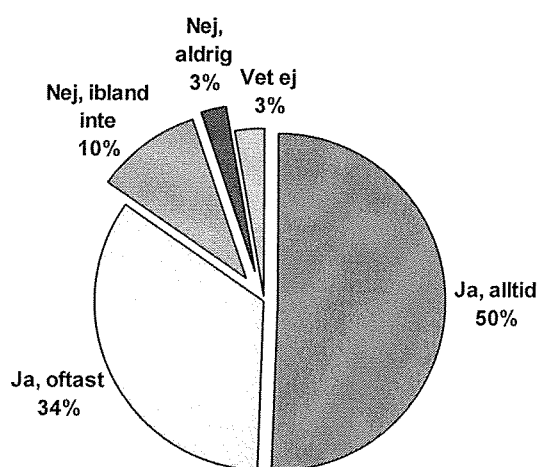
Kamratrelationerna brukar genomgående få bra betyg när eleverna själv tillfrågas i skolundersökningar. När föräldrarna här uttalar sina omdömen om relationerna mellan eleverna i klassen är de bara måttligt positiva. 62% är mycket eller ganska nöjda med sammanhållningen och relationerna mellan eleverna i klassen. Möjligen kan den mer individualiserade undervisningen i särskolan och de ganska få klasskamraterna ge dåliga förutsättningar för uppkomsten av kollektiva elevrelationer. Elevernas handikapp kan ibland minska möjligheterna till att ett spontant socialt samspel kommer till stånd eleverna emellan.

Minst nöjda är föräldrarna när det gäller möjligheterna att få stöd av elevvårdspersonal, hur särskoleklassen ingår i skolans övriga verksamhet och vad skolan gör för att förebygga mobbning av särskoleeleverna. Bara runt hälften av föräldrarna har en positiv uppfattning om skolans insatser i dessa avseenden. Andelen föräldrar som

inte har någon bestämd positiv eller negativ uppfattning alls i dessa avseenden är många (mellanrummet mellan staplarna är stort). När föräldrarna uppger att de inte vet om de kan få stöd av elevvården eller om skolan aktivt motarbetar mobbning måste det indirekt tolkas som en brist på kommunikation och ses som en kritik av skolan. När det gäller integreringen av särskoleeleverna i skolans övriga verksamhet är andelen kritiska röster dessutom många. 16% av föräldrarna/eleverna är ganska eller mycket missnöjda med hur särskoleklassen ingår i skolans övriga verksamhet. Det framstår därmed som en klar missnöjesanledning som skolorna har all anledning att uppmärksamma och försöka göra något åt.

I en avslutande fråga under avsnittet ”trygghet och relationer” tillfrågades föräldrarna mer direkt om hur trygga deras barn verkar vara sig i skolan.

Figur 13: Upplever du att ditt barn känner sig tryggt när hon/han är i skolan?

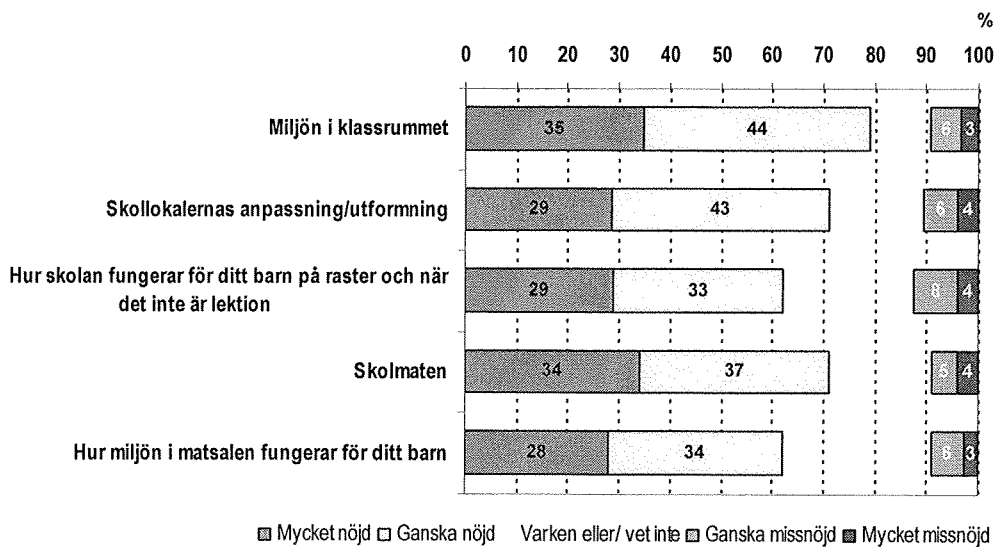


Hälften av föräldrarna upplever att deras barn alltid känner sig trygga i skolan. Ytterligare 34% bedömer att deras barn oftast känner sig trygga där. 10% av föräldrarna är mer tveksamma till hur trygga barnen känner sig i skolsituationen och svarar ”nej, ibland inte”. Dessutom upplever 3% av föräldrarna att deras barn aldrig känner sig trygga då de är i skolan. Att drygt var tionde särskoleförälder mer eller mindre uttalat oroar sig för att deras barn är otrygga i skolan är naturligtvis ett resultat som varken föräldrar eller skola kan vara nöjda med.

Yttre och inre miljö

Skolmiljön har bedömts i fem avseenden. Det gäller miljön i klassrummet, skollokalerens utformning och anpassning och skolmaten. Dessutom har föräldrarna/eleverna avlevererat omdömen om hur situationen i matsalen och skolsituationen under icke-lektionstid och raster fungerar för särskoleeleverna.

Figur 14: Tillfredsställelse med yttre och inre miljö

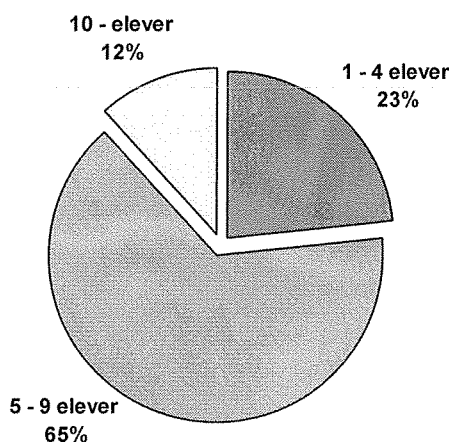


Omdömena om den yttre miljön och lokalerna i skolan brukar inte vara särskilt positiva när eleverna uttalar sig om dessa i olika undersökningar. Skolmaten hamnar ofta allra sämst till när olika förhållanden i skolan betygsätts. Sett i relation till detta är särskoleföräldrarnas bedömning av maten, klassrumsmiljön och skollokalernas utformning och anpassning förvånansvärt positiv. 70-80% av föräldrarna är nöjda i dessa avseenden medan de missnöjda är knappt 10%. Med tanke på att särskoleeleverna oftare än övriga elever har särskilda behov på lokalanpassning och tillgänglighetsåtgärder kan den klart positiva bedömningen av skollokalernas anpassning och utformning vara värd att särskilt notera.

Litet mindre positiva ställer sig föräldrarna när det gäller miljön i matsalen och hur skolan fungerar för särskoleeleverna på raster och när det inte är lektion (60% nöjda). Till viss del kan den lägre andelen nöjda på dessa frågor härledas till att många föräldrar inte anser sig nog informerade för att kunna ta ställning till hur det förhåller sig i det här avseendena och svarar "vet ej".

En mycket betydelsefull aspekt av skolmiljön är de andra eleverna och den omgivande skolklassen. Går man i en stor klass med många elever eller tillbringar man skoldagen i en mindre undervisningsgrupp?

Figur 15: Antal elever i klassen/undervisningsgruppen (enligt föräldrarna)

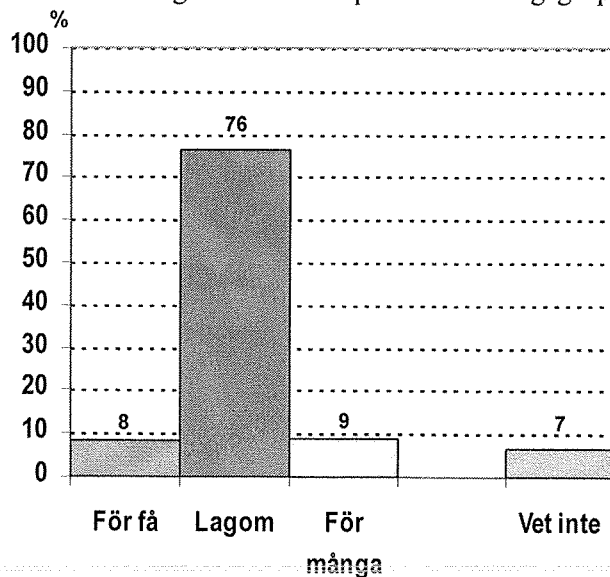


Av figur 15 framgår att storleken på klasserna/undervisningsgrupperna inom den obligatoriska särskolan är små jämfört med i vanliga grundskolan. Vanligast (65%) är att särskoleeleverna går i klasser/undervisningsgrupper om 5-9 elever. 23% får undervisning i ändå mindre grupper/klasser med bara 1-4 elever. 12% av särskoleeleverna är mer än 10 i klassen/undervisningsgruppen. Bara någon enstaka procent går i en klass som är av normal grundskolestorlek (15-30 elever).

I det här avseendet skiljer sig skolmiljön för särskoleeleverna alltså avsevärt från den som gäller för övriga skolelever. Den generellt sett mindre gruppstorleken i särskolan kan naturligtvis påverka situationen och bedömningarna av övriga skolförhållanden, t ex vad det gäller upplevd miljö i klassrummet, lugn och arbetsro i klassen o s v.

Frågan om hur många elever det finns i klassen följdes upp med frågan om man anser att det är lagom många. Tidigare nämnde vi att låg personaltäthet är en av de största missnöjesanledningarna inom skolan och förskolan, men att detta inte riktigt gällde för den obligatoriska särskolan (s 16). Att föräldrarna klagat över för stora klasser och barngrupper är en annan lika vanlig missnöjesanledning inom de pedagogiska verksamheterna. I figur 16 ser vi att föräldrarna med barn i den obligatoriska särskolan är betydligt mindre kritiska i detta avseende.

Figur 16: Inställning till storleken på undervisningsgruppen

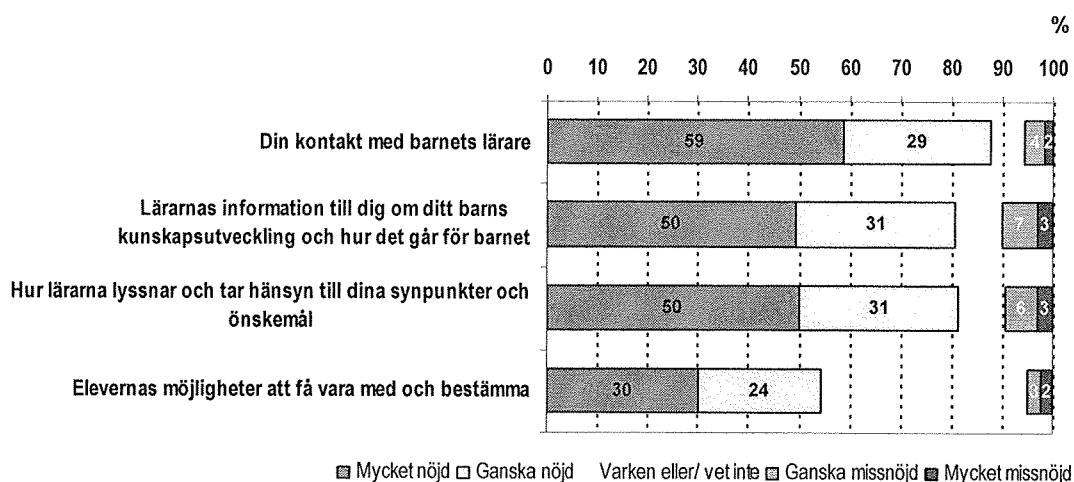


Hela 76% av föräldrarna anser att det är lagom många elever i deras barns klass/undervisningsgrupp. 9% tycker att det är för många elever i klassen/undervisningsgruppen. I stort sett lika många, 8%, tycker dock samtidigt att det är för få elever i undervisningsgruppen/klassen. Även om vissa önskemål finns både om mindre och större undervisningsgrupper måste de sammantagna resultaten tolkas som att särskoleföräldrarna i stort uppskattar de rådande förhållandena med rejält begränsade klass-/gruppstorlekar inom särskoleverksamheten.

Information och inflytande

Information och inflytande i särskolan har bedömts i fyra avseenden. Tre av dem är lärarrelaterade. Den fjärde handlar om elevernas möjligheter att göra sina röster hörda.

Figur 17: Tillfredsställelse med information och inflytande



Föräldrarnas viktigaste källa till information om skolan och elevernas skolverklighet är ofta läraren. Det är därför positivt att en så stor andel som 88% av särskoleföräldrarna är nöjda med kontakten med sina barns lärare. Hela 59% uppger dessutom att de är *mycket* nöjda med kontakten.

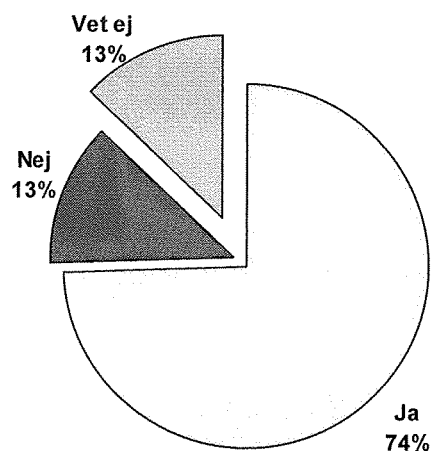
Information om hur förhållandena är kan ses som ett första steg till inflytande och påverkan. Att ge information så att alla känner sig informerade och blir nöjda är inte lätt. Ofta ger uppföljningar av informationsinsatser och information många kritiska kommentarer och svar. I det här avseendet klarar sig emellertid lärarna bra. Över 80% av föräldrarna är nöjda med hur lärarna informerar om deras barns kunskapsutveckling och hur det går för barnen i skolan.

Även i nästa steg i inflytandekedjan, där det gäller att lyssna och ta hänsyn till andras åsikter, får lärarna goda betyg. 80% av föräldrarna uppger sig vara nöjda med hur lärarna lyssnar och tar hänsyn till deras synpunkter och önskemål. Även om resultaten således i stort är positiva får vi inte glömma att 10% av föräldrarna också är kritiska och missnöjda med lärarnas information och lyhörddhet.

Bilden ser litet annorlunda ut då det gäller elevernas möjligheter att få vara med och bestämma i skolan. Här är det bara drygt hälften av föräldrarna som uttalar sig positivt. Å andra sidan är andelen negativa också låg, 5%. Uppenbarligen har en stor del av föräldrarna svårt att ta ställning till frågan. Hela 26% svarar "vet ej" och ytterligare 14% betecknar sig som varken nöjda eller missnöjda.

En individuell utvecklingsplan ska upprättas för alla elever i den obligatoriska särskolan. Tanken är att detta ska ske i samverkan mellan skolans personal och föräldrarna. På det sättet blir utvecklingsplanen en viktig kanal för föräldrainflytande i skolan. I enkäten frågade vi föräldrarna om deras barn har någon individuell utvecklingsplan.

Figur 18: Har ditt barn en individuell utvecklingsplan?

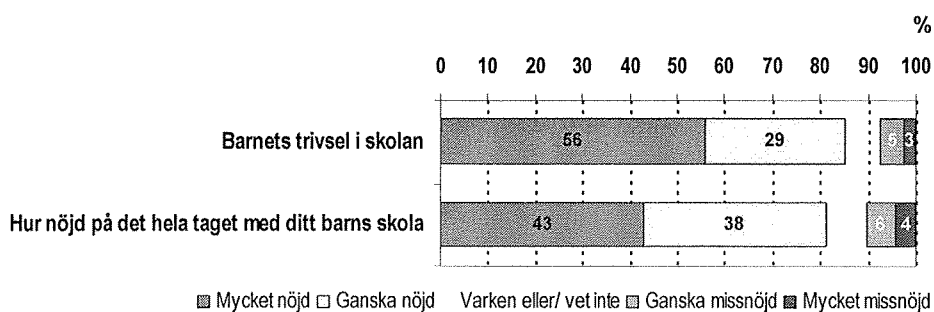


3/4 av föräldrarna uppger att det finns en individuell utvecklingsplan för deras barn. 13% svarar nej på frågan och lika många uppger att de inte vet. Bägge dessa svar måste tolkas som ett misslyckande för skolan. Om ingen utvecklingsplan finns för barnet strider det direkt mot särskolans bestämmelser och kan också tyda på bristande pedagogiska ambitioner. När föräldrarna uppger att de inte vet om det finns någon individuell utvecklingsplan för deras barn tyder det på klara brister ifråga om information, kommunikation och föräldrainflytande. Att 1/4 av särskoleföräldrarna uppger att deras barn saknar individuell utvecklingsplan eller inte vet om de gör det är därför alarmerande.

Helhetsomdömen

Efter att föräldrarna bedömt sina barns skola i en lång rad avseenden ombads de avge ett par mer sammanfattande helhetsomdömen. Trivs ditt barn i skolan? Hur nöjd är du på det hela taget med ditt barns skola?

Figur 19: Hur trivs ditt barn i skolan?



När vi i andra sammanhang frågat föräldrar vad som är viktigast för att man ska bedöma en skola/förskola som bra har just barnens trivsel och välbefinnande pekats ut som en av nyckelfrågorna. Så länge barnen/eleverna mår bra och trivs i skolan kan föräldrarna vara nöjda i stort även om de upplever att brister finns beträffande pedagogik, personalresurser eller annat. Om de däremot upplever att barnen ogillar skolan och vantrivs blir det mycket svårare att ha en positiv inställning till skolan och ha överseende med de eventuella svagheter som finns.

En så pass hög andel som 85% av särskoleföräldrarna uppger att deras barn trivs ganska eller mycket bra i skolan. Andelen föräldrar som upplever att deras barn trivs ganska eller mycket dåligt i skolan uppgår till 8%. Det kan förefalla ganska litet. Sett i ljuset av att detta verkar vara en särskilt viktig aspekt för föräldrarna är det ändå 8% för mycket. Att dagligen skicka iväg sitt barn till något som man, som förälder, upplever att hon/han inte gillar och trivs med är tungt.

Under 2005 genomfördes brukarundersökningar i förskolan, förskoleklassen, årskurs 3, årskurs 6 och årskurs 9 i grundskolan av ungefär motsvarande slag som den nu genomförda undersökningen. Även där fick de svarande avge helhetsomdömen om hur nöjda de på det hela taget var med sin skola/förskola. I förskolan, förskoleklassen och årskurs 3, där föräldrarna stod för bedömningarna, var 88-91% på det hela taget nöjda. I årskurs 6 och årskurs 9 där eleverna själva svarade på frågorna blev omdömena inte lika positiva. I årskurs 6 uppgick andelen elever som på det hela taget var nöjda med sin skola till 75% och i årskurs 9 var andelen 68%.

De motsvarande helhetsomdömena om särskolan, i figur 18 ovan som avser alla årskurser, hamnar resultatmässigt någonstans mitt emellan grundskolans lägre och högre stadier. 81% av särskoleföräldrarna är på det hela taget ganska eller mycket nöjda med sina barns skola. 10%, var tionde särskoleförälder, är dock missnöjd och har en negativ helhetsuppfattning om sina barns skola och hur den fungerar. Särskoleverksamheten verkar alltså fungera tillfredsställande för de flesta, men ett tydligt utrymme finns också för ytterligare förbättringar. Särskilt om man har målet att alla ska vara mycket nöjda.

Överblick med betygsmedelvärden

För att sammanfatta och få en bra överblick över resultaten ska vi se på dem på ytterligare ett sätt och beskriva dem med hjälp av medelvärden. För varje fråga räknar vi ut ett betygsmedelvärde på skalan mycket nöjd – mycket missnöjd. I beräkningarna har svarsalternativen tilldelats följande värden:

Mycket nöjd	+2
Ganska nöjd	+1
Varken eller / Vet ej	0
Ganska missnöjd	-1
Mycket missnöjd	-2

Betygsmedelvärdet kan då i princip variera mellan -2 och +2. Ett medelvärde på +2 innebär att precis alla svarat ”Mycket nöjd” på frågan medan -2 skulle motsvara att alla är mycket missnöjda. Medelvärden kring 0 innebär att antalet nöjda och missnöjda är ungefär lika många eller att de svarande markerat alternativen ”varken eller” eller ”vet ej”.

Fördelen med att använda betygsmedelvärdet är att det i ett enda enkelt mått sammanfattar hur nöjda de svarande i genomsnitt är. Det tar också hänsyn till alla delar i svarsspektrat. Både de nöjda och missnöjda får ge sitt bidrag till betygsmedelvärdet.

I figur 19 har de bedömda aspekterna rangordnats efter tillfredsställellesgrad. Det innebär att de aspekter av skolverkligheten som föräldrarna är mest nöjda med hamnar överst i figuren medan aspekterna där föräldrarna är mindre nöjda hamnar längre ner.

Figur 20: Tillfredsställelse med olika aspekter av särskoleverksamheten år 2006
(Betygsmedelvärden)



Vi kan börja med att konstatera att markeringarna för betygsmedelvärdena ligger långt till höger i figuren för alla bedömningsaspekter. Det avspeglar den generellt positiva uppfattning som föräldrarna har om särskoleverksamheten i de flesta avseenden. Ingen av aspekterna får ett lägre betygsmedelvärde än noll. Det innebär att de positiva föräldrarna överväger över dem som är negativa i alla undersökningsaspekter. Både en hög andel missnöjda, men också att frågan varit svår att besvara för föräldrarna, kan vara orsak till att värdena blir lägre och närmar sig 0-axeln.

Rangordnas aspekterna på detta sätt, efter betygsmedelvärde, hamnar kontakten med barnets lärare högst i figuren med ett betygsmedelvärde på 1,39. Tar vi de fem aspekter som föräldrarna gett särskolan högst betyg för i figurens topp, så handlar fyra av dem om lärarnas och personalens insatser i skolan. Det gäller förutom kontakten med barnets lärare också lärarnas sätt att vara mot barnen, lärarnas förståelse för barnens funktionshinder och tillgången till vuxna i skolan som barnen kan känna sig trygga med. Enligt föräldrarnas mening gör lärarna och skolpersonalen inom särskolan uppenbarligen ett mycket gott arbete.

Barnens trivsel i skolan finns också med bland de fem aspekter som hamnar i topp när det gäller föräldrabetyg. Trivseln hamnar på tredje plats i rangordningen. Detta är extra positivt med tanke på att föräldrarna brukar se barnens trivsel som en särskilt betydelsefull bedömningsaspekt.

Så kan vi växla perspektiv och se på aspekterna i rangordningens botten, längst ner i figuren. Där återfinns vi de aspekter i särskolan som fått sämst omdömen av föräldrarna. De kan ses som signaler från föräldrarna till särskolan om på vilka områden de gärna ser att förbättringar kommer till stånd.

Allra längst ner återfinns vi hur IT används i undervisningen med betyget 0,35. Det låga betyget hänger delvis samman med att många föräldrar inte känner sig informerade nog för att ta bestämd ställning till frågan. Svaren "vet ej" och "varken eller" motsvarar betygmässigt 0 och drar ner medelbetyget mot 0-linjen.

Bland de fem aspekterna i botten återfinns vi också tillgången till läroböcker, datorer och studiematerial. En annan förklaring till de låga betygen för IT-användning i undervisningen och tillgången till datorer i skolan kan vara att skolan inte riktigt hålls med i IT-utvecklingen i samhället. Kanske har många särskoleelever idag tillgång till betydligt bättre datorer och en mer avancerad IT-användning hemma än i skolan.

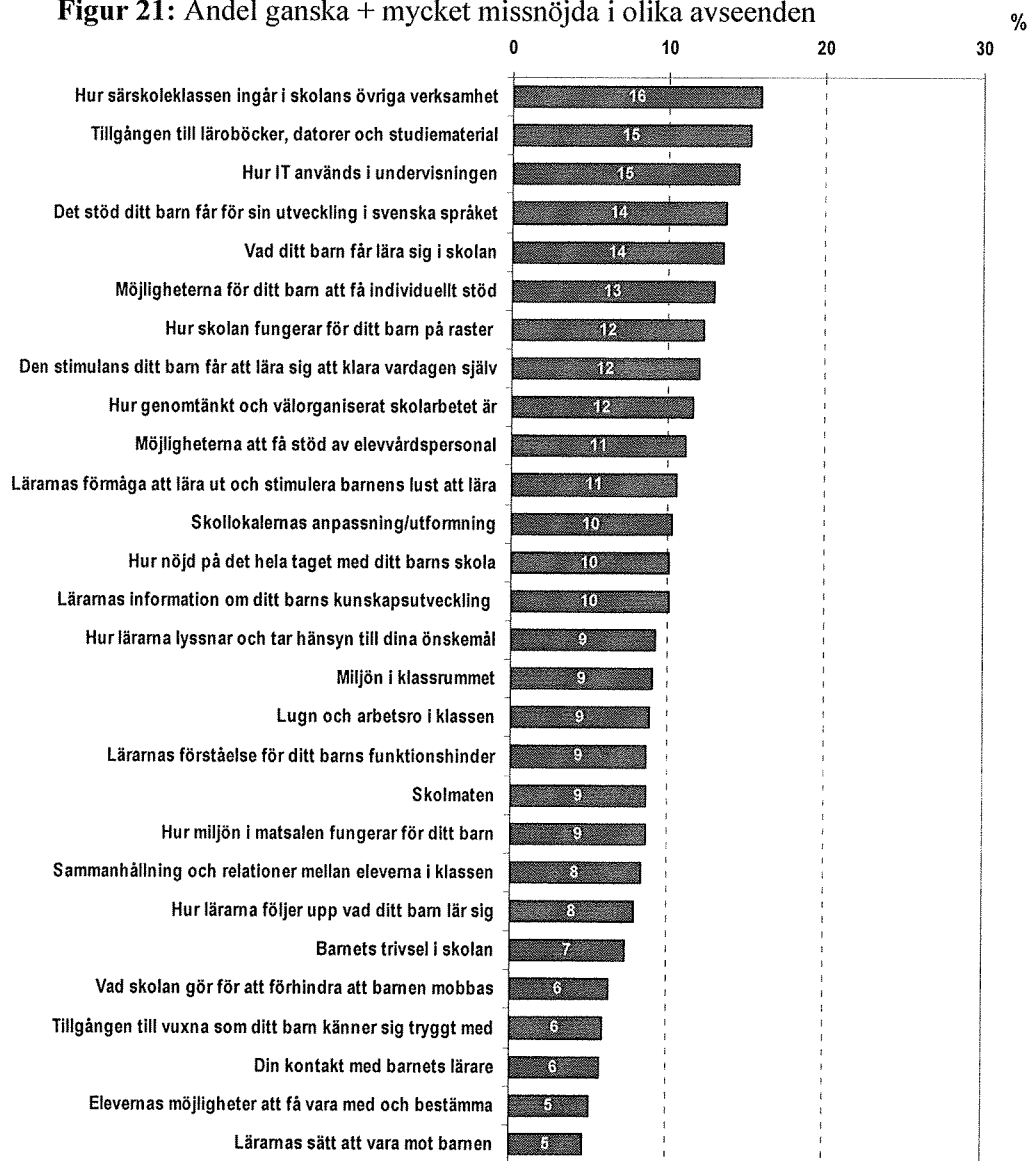
De tre andra aspekter av särskolan som får sämst omdömen av föräldrarna är hur särskolan ingår i skolans övriga verksamhet, möjligheterna att få stöd av skolsköterska, skolläkare, skolpsykolog/kurator och vad skolan gör för att förhindra att ditt barn och hans/hennes klasskamrater mobbas. De låga betygen i dessa avseenden visar att föräldrarna är osäkra om vad skolan egentligen gör för att integrera särskolebarnen i skolan för övrigt och för att förhindra att de ska bli mobbade. Många ställer sig också skeptiska till vilka möjligheter det finns att få hjälp av skolans elevvårdspersonal om problem uppstår.

Vi kan notera att flera av de aspekter som brukar få bottenbetyg i skolsammanhang inte finns med i botten på särskolans betygsrangordning. Det gäller t ex skollokaler-

na, lugn och arbetsro i klassen och skolmaten. I dessa avseenden avviker alltså om-
dömena om särskolan i positiv riktning från vad som är vanligt.

Vi kan alltså konstatera att bilden av hur föräldrarna ser på den obligatoriska särsko-
lan till övervägande delar är ljus. En stor majoritet av föräldrarna upplever att deras
barn trivs i skolan och säger sig själv på det hela taget vara nöjda med barnens skola.
Låt oss ändå avsluta avsnittet med en ”missnöjesbild”. Det brukar vara klagomål och
påpekanden om brister som leder utvecklingen framåt. I figur 21 har vi rangordnat
bedömningsaspekterna efter andelen uttalat missnöjda.

Figur 21: Andel ganska + mycket missnöjda i olika avseenden



Figuren kan positivt ses som en bild av förbättringsmöjligheterna i den obligatoriska
särskolan i Stockholm. Staplar om 12% eller mer motsvarar i absoluta tal hundra
eller fler missnöjda särskoleföräldrar i Stockholms särskoleverksamhet, som kan bli
mer nöjda.

OLIKA KATEGORIERS OMDÖMEN OM SÄRSKOLAN

Vi har ovan fått en bild av hur alla särskoleföräldrarna ser på den obligatoriska särskoleverksamheten i Stockholm. I det här avsnittet kommer vi att granska om det finns skillnader i tillfredsställelsen med särskolan mellan olika kategorier svarande. Det görs genom att vi studerar om betygsmedelvärdena för särskoleverksamheten skiljer sig åt för de jämförda grupperna. Finns det någon skillnad mellan hur nöjda föräldrarna till pojkar respektive flickor är, om föräldrarna/barnet har svensk eller utländsk bakgrund och beroende på vilken årskurs barnet går? Skiljer sig bedömningen av särskolan om barnet är inskrivet i träningskola eller grundsärskola, om barnet undervisas i särskoleklass - individintegrerat eller i samundervisningsgrupp och om det går i en stor eller liten klass? Finns skillnader i hur särskolan bedöms i olika stadsdelsområden och om man jämför fristående och kommunala skolor?

Kön och utländsk bakgrund

Vi har tidigare konstaterat att pojkarna är fler (63%) än flickorna (37%) i särskolan. Har barnets kön någon betydelse för hur föräldrarna bedömer särskolan? Passar verksamheten bättre för pojkar än flickor eller tvärt om.

I figur 22 på nästa sida jämförs de betyg som pojkarnas föräldrar avgivit om särskolan (markerade med fyrkant) med betygen från flickornas föräldrar (runda punkter). Högst i diagrammet hamnar bedömningsaspekterna med störst betygsskillnad till pojkarnas favör. Där ligger fyrkanten till höger om punkten. Nedåt i diagrammet minskar skillnaden och vänds därpå i motsatt riktning. Längst ner i figuren återfinns de bedömningsaspekter där flickföräldrarnas betyg är högre än pojkföräldrarnas - punkten till höger om fyrkanten.

Ur pedagogisk synpunkt är exemplet inte särskilt väl valt. Figuren visar nämligen att det saknas skillnader mellan pojk- och flickföräldrarnas omdömen om särskoleverksamheten. De är mycket likartade. Som framgår i diagrammet följer betygsmarkeringarnas punkter och fyrkanter varandra mycket nära för alla bedömningsaspekterna. Det går således egentligen inte att identifiera någon enda skillnad värd att notera mellan hur nöjda pojkars och flickors föräldrar är med särskoleverksamheten.

Figur 22: Betygsmedelvärden - barnet pojke respektive flicka



I figur 23 jämför vi om föräldrar/barn med utländsk bakgrund är mer eller mindre nöjda med särskolan än föräldrar/barn med utländsk bakgrund. Utländsk bakgrund är då definierat som att något annat språk än svenska talas till vardags i hemmet. Svensk bakgrund definieras på motsvarande sätt som att man talar enbart svenska hemma till vardags.

Figur 23: Betygsmedelvärden – föräldrar/barn med svensk och utländsk bakgrund



I figur 23 är aspekterna sorterade så att de förhållanden där största betygsskillnaderna finns mellan svarande med svensk (fyrkant) och utländsk bakgrund (romb) hamnar överst i figuren. Förhållanden där betygsskillnaderna är mindre eller går i omvänd riktning hamnar längre ner i figuren.

Som vi ser ligger fyrkanten konsekvent en liten bit till höger om punkten för nästan alla bedömningsaspekter utom de understa i figuren. Det innebär att föräldrar/barn med svensk bakgrund genomgående ger särskolan ett något högre betyg än föräldrarna/barnen med utländsk bakgrund. Skillnaderna är dock inte särskilt stora.

En betygsskillnad på 0,3 enheter, tre rutors avstånd mellan betygsmarkeringarna i figuren, kan tolkas som att 30% av den ena gruppen föräldrar gett ett en grad positivare omdöme på den femgradiga "nöjdskalen" än den andra gruppen. Det är först när skillnaderna kommer upp i den storleksordningen som de är värda att tala om som mer påtagliga betygsskillnader. Bara för de fem översta aspekterna i figur 22 hittar vi så pass stora skillnader mellan föräldrar/elever med svensk och utländsk bakgrund.

Man kunde kanske föreställa sig att det skulle finnas en skillnad i hur nöjda föräldrarna/barnen med svensk och utländsk bakgrund är t ex med det stöd barnet får för sin utveckling i svenska språket. Om man tittar efter den aspekten så hamnar den långt ner i figuren där ingen skillnad alls finns mellan svarande med svensk och utländsk bakgrund. Allra högst upp i figuren med största konstaterade betygsskillnader mellan de jämförda kategorierna återfinner vi i stället skolmaten. När det gäller skolmaten är föräldrar/elever med utländsk bakgrund klart mindre nöjda än de med svensk bakgrund.

Detsamma gäller också följande aspekter i figurens topp - lärarnas sätt att vara mot barnen, tillgången till trygga vuxna i skolan, sammanhållningen i klassen och barnets trivsel i skolan.

Föräldrar/barn med svensk bakgrund ger alltså genomgående särskolan ett något högre betyg än föräldrar/barn med utländsk bakgrund. Skillnaderna är dock på intet sätt dramatiskt stora. Vid en närmare granskning av svarsmönstren (se tabellbilaga), kan man fundera över om en del av skillnaderna inte bör hänföras till rena språksvårigheter och svårigheter att förstå frågorna. De svarande med utländsk bakgrund svarar oftare "vet ej" och "varken eller" på frågorna än svensktalande. Kanske helt enkelt för att de haft svårt att förstå frågorna. Resultatet av detta blir lägre betygsmedelvärden ("vet ej" och "varken eller" ger betygspoäng 0).

Skillnader i omdömen - skolrelaterade faktorer

I det föregående har vi granskat om det finns några skillnader i hur särskolan bedöms som sammanhänger med barnets kön och språkliga bakgrund. I det här avsnittet granskar vi om olika "skolrelaterade faktorer" spelar någon roll för bedömningarna av särskolan. Skiftar betygen för särskolan beroende på om eleverna går i grundsärskola eller träningsskola, undervisas i särskoleklass, individintegrerat i grundskoleklass eller i samundervisningsgrupp? Är inställningen till särskolan mer

eller mindre positiv om barnen går i lägre eller högre årskurs och om de går i större eller mindre klass? Resultaten presenteras i fyra diagram av samma slag som ovan.

Figur 24: Betygsmedelvärden – barn i grundsärskola och träningskola



Överst i figuren återfinns vi de aspekter där betygen är högre för grundsärskola (kryssad fyrkant) och längst ner de där betygen ligger högre för träningskolan (romb).

Finns det då några skillnader i hur särskolan bedöms av föräldrar/elever i grundsärskola jämfört med föräldrar/elever i träningssskola? I figur 24 ser vi att det i alla fall inte konsekvent är så att betygen ligger genomgående högre eller lägre för någon av skolformerna. Skillnaderna är som framgår av avståndet mellan symbolerna hela tiden små. Bara i ett enda avseende överskrider den 0,3 betygsenheter, tre rutors avstånd. Underst i diagrammet kan vi se att föräldrar med barn i träningssskolan ger högre betyg för barnets trivsel än föräldrar med barn i grundsärskola.

Figur 25: Betygsmedelvärden – barn i olika former av undervisningsgrupper



I figur 25 jämförs betygsmedelvärden för föräldrar/elever som får undervisning i särskoleklass, individintegrerat i grundskoleklass och i samundervisningsgrupp. Särskoleklassföräldrarnas betyg (fyrkant +) ligger oftast mellan samundervisningsgruppens (romb) och föräldrarna med individintegrerade barn (rund punkt).

Ska man tala om att det finns skillnader i bedömningen av särskolan som sammanhänger med typen av undervisningsgrupp så gäller det i första hand skillnader mellan individintegrerade föräldrar/elever och föräldrar/elever i samundervisningsgrupp. De individintegrerade elevernas punkter ligger i de flesta avseenden till höger om samundervisningsgruppens romber. Det innebär att betyget för särskolan blir högre när föräldrar/elever som är individintegrerade avger sina omdömen än när föräldrarna/eleverna i samundervisningsgrupp gör det. Särskilt mycket nöjdare (långt avstånd mellan punkt och romb) är de individintegrerade när det gäller skollokalernas anpassning/utformning, miljön i klassrummet, möjligheterna till individuellt stöd, vad skolan gör för att förhindra att barnen mobbas och helhetsomdömet om skolan.

Enligt vad föräldrarna uppgivit är det endast sex procent av eleverna som får undervisning individintegrerat i grundskoleklass. Med tanke på de positiva bedömningarna ovan, kan man naturligtvis fråga sig om det inte vore möjligt att låta fler elever få undervisning i den formen.

I figur 26 på nästa sida synar vi betygen för särskolan med avseende på om det finns någon skillnad i bedömning beroende på i vilken årskurs eleverna går. Redan vid en snabb blick på figuren kan vi konstatera att skillnaderna i stort sett är obefintliga. Betygsmarkeringarna för årskurs 1-6 (fyrkant) och för årskurs 7-10 (punkter) följer varandra mycket väl för alla bedömningsaspekter.

Längst ner i diagrammet kan vi möjligen utläsa en tendens till att föräldrar/elever i de högre årskurserna är något nöjdare med skolan än i de lägre årskurserna. Skillnaderna är så små att de i sig inte skulle vara värda att notera, om det inte vore för att tendensen till att man är mer nöjd i högre årskurser går på tvärs mot de resultat som framkommit i alla andra grundskoleundersökningar. Där är eleverna i de högre årskurserna alltid betydligt mindre positiva i sina bedömningar av skolan än eleverna i lägre årskurser.

Figur 26: Betygsmedelvärden – föräldrar med barn i olika årskurser



Vi har redan sett på en del resultat om vad föräldrarna tycker om storleken på sina barns klass/undervisningsgrupp. De allra flesta (76%) var nöjda och tyckte att gruppstorleken var lagom (se s. 21). I figur 27 kan vi nu se om föräldrar med barn i små och stora klasser skiljer sig åt i hur nöjda de är med skolan i olika avseenden.

Figur 27: Betygsmedelvärden – föräldrar med barn i olika stora klasser/undervisningsgrupper



Följer vi betygsmarkeringarna i figur 27 uppifrån och ner, ser vi att fyrkanten med ett plus (undervisningsgrupp med 1-4 elever) nästan alltid ligger längst till höger med högst betyg för olika förhållanden i skolan. Närmast intill hamnar betygsmarkeringen för klass-/gruppstorlek 5-9 elever (ljusa punkter). Längst till vänster, med relativt sett lägst betyg för olika förhållanden i skolan, återfinner vi slutligen romberna (klass-/gruppstorlek 10- elever). Det verkar alltså finnas en mindre, men systematisk, skillnad så att föräldrar med barn i mindre klasser/undervisningsgrupper är något mer nöjda med särskolan än de som har barn i större klasser med fler elever.

Om vi i figur 27 tittar efter var de största avstånden mellan plussade fyrkanter och romber finns får vi en uppfattning om i vilka avseenden betygsskillnaderna är störst mellan föräldrar/elever i små och stora undervisningsgrupper. Skillnaden i skoltillfredsställelse mellan föräldrar/elever i större respektive mindre undervisningsgrupper är störst när det gäller – hur skolan fungerar för barnen på raster/icke-lektionstid, miljön i klassrummet, skollokalerans anpassning och utformning, möjligheterna för barnen att få individuellt stöd och hur lärarna följer upp barnens lärande/utveckling.

Skillnader i omdömen – olika anordnare

I vår granskning av hur särskolan bedöms av olika kategorier svarande ska vi avslutningsvis se på om olika ”anordnare” får olika bra betyg. Får kommunala och fristående skolor lika/olika bra betyg av föräldrarna/eleverna? Är särskoleverksamheten ungefär lika uppskattad i alla stadsdelsområden eller får den bättre föräldradömdömen på vissa håll och sämre på andra?

Ungefär 90% av eleverna i den obligatoriska särskolan i Stockholm går i kommunalt drivna skolor. Ca 10% går i fristående skolor med särskoleverksamhet (se s 11). I figur 27 ser vi att det är stor skillnad i föräldrarnas betyg för särskoleverksamheten i de fristående skolorna (mörkare punkter) jämfört med de betyg kommunalt drivna särskolor får av sina föräldrar (ljusare fyrkant). Punkten ligger genomgående en rejäl bit till höger om fyrkanten i hela figuren. Det innebär att föräldrarna i de fristående skolorna är betydligt nöjdare med sina barns skola än föräldrarna med barn i de kommunalt drivna särskolorna.

De förhållanden där skillnaderna är störst återfinner vi i figurens topp och de där den är minst längst ner i botten av figuren. Betygsskillnaden uppgår till över 0,3 betygsenheter för över hälften av bedömningsaspekterna. Inte i någon annan av de betygsjämförelser som genomförts mellan olika kategorier har betygsskillnaderna varit så stora som här.

I vilka avseenden får då särskoleverksamheten i de fristående skolorna allra bäst betyg jämfört med de kommunala? De tre aspekter högst i diagrammet där betygsskillnaderna är störst är – hur särskoleklassen ingår i skolans övriga verksamhet, skolmaten och vad skolan gör för att förhindra att barnen mobbas. I de avseenden lyckas särskolan i fristående regi enligt föräldrarna alldeles särskilt bra jämfört med skolorna i kommunal regi. Hur de fristående skolorna gör för att lyckas så bra i des-

sa avseenden och vad som är överförbart till skolor där man lyckas sämre är värt fortsatta studier.

Figur 27: Betygsmedelvärden – särskola i kommunala och fristående skolor



Inte i något enda av de undersökta avseendena får den kommunalt drivna särskolan bättre betyg än den i fristående skolor. Ända ner till botten av diagrammet ligger fyrkanten till vänster om punkterna. De tre förhållanden; längst ner i diagrammet,

där föräldrarnas betyg för särskoleverksamheten i kommunala och fristående skolor skiljer sig minst eller nästan inte alls är - lärarnas förmåga att lära ut, tillgången till datorer och studiematerial samt hur IT används i undervisningen.

När vi vill jämföra om olika stadsdelsnämnder (SDN)* får ungefär lika bra betyg för sin särskoleverksamhet av föräldrarna /eleverna uppstår problem. Nio, dvs hälften av stadsdelsnämnderna, har nämligen bara 25 eller färre svarande särskoleföräldrar/elever. I en stadsdelsnämnd är antalet svarande bara två. Att göra jämförelser på så små underlag är knappast meningsfullt. Tillfälligheter kan bli alltför avgörande för resultaten.

För att komma runt problemet med för få svarande har flera stadsdelsnämnder slagits samman. Vid sammanslagningen har vi utgått från helhetsomdömet – hur nöjda föräldrarna på det hela taget är med barnens skola. De fem SDN med högst betygsmedelvärde för helhetsomdömet har vi sorterat ihop och kallat för ”nöjda SDN”. I denna kategori ingår Norrmalm, Utbildningsförvaltningen, Enskede-Årsta, Katariina-Sofia och Älvsjö med sammanlagt 100 svarande.

På samma sätt har vi sorterat ihop de fem SDN som fått lägst betygsmedelvärdet för helhetsomdömet. Dessa har vi kallat ”mindre nöjda SDN”. Här ingår Vantör, Rinkeby, Spånga-Tensta, Skarpnäck och Bromma SDN med totalt 160 svarande. Övriga nio SDN som betygsmässigt hamnar mittemellan nöjda och mindre nöjda ifråga om helhetsomdöme om skolan har fått benämningen ”medel SDN” med 299 svarande.

I figur 29 är aspekterna sorterade så att de där betygsskillnaden mellan nöjda (fykant med plus) och mindre nöjda (romb) SDN hamnar överst. Nedåt i figuren avtar skillnaden och betygsmarkeringarna närmar sig varandra.

De fem SDN som fått bäst helhetsomdöme av sina föräldrar får, som framgår i figuren, också bättre betyg över hela skalan av olika bedömningsaspekter. De fem SDN där helhetsomdömet var mindre positivt får sämre betyg även i andra avseenden. I figuren syns det på att romberna hela tiden ligger längst till vänster. De ljusa punkterna, betygsmarkeringen för ”medel SDN” hamnar stadigt mitt emellan nöjda och mindre nöjda SDN. Det här tyder på att helhetsomdömet om särskolan ganska bra tycks fånga upp och sammanfatta tillfredsställelsen med en lång rad mer specifika bedömningsaspekter. Resultaten visar också att det finns en viss variation mellan hur nöjda föräldrarna är med särskoleverksamheten i olika SDN.

Det kan vara intressant att studera i vilka avseenden skillnaden mellan ”nöjda SDN” och ”mindre nöjda SDN” är störst. I de avseendena kan utrymmet för förbättringsmöjligheter ses som extra stort. Värdena för ”nöjda SDN” kan då tjäna som konkreta exempel på vilken grad av brukartillfredsställelse som är möjlig att uppnå och sätta ribban för mindre nöjda SDN.

* Inklusive utbildningsförvaltningen som ansvarar för viss särskoleverksamhet

För de sex översta aspekterna i figur 29 är betygsdifferensen mellan nöjda och mindre nöjda SDN över 0,6 betygsenheter. Det innebär att ifråga om föräldrarnas tillfredsställelse med – barnens möjligheter till individuellt stöd, tillgången till trygga vuxna i skolan, tillgång till läroböcker och datorer, barnets trivsel, hur särskoleklassen ingår i skolans övriga verksamhet och hur miljön i matsalen fungerar för särskolebarnen – finns extra stora förbättringsmöjligheter att sikta på för mindre nöjda SDN.

Figur 29: Betygsmedelvärden – SDN med i olika grad positiva helhetsomdömen om särskolan



JÄMFÖRELSE ÖVER TID

I detta avsnitt försöker vi belysa om föräldrarnas/elevernas inställning till Stockholms särskoleverksamhet förändrats de senaste åren. Det gör vi genom att jämföra resultaten från 2003 års särskoleenkät med den nu genomförda undersökningen. Vi gör det också genom att redovisa svaren på ett par frågor där föräldrarna fått blicka tillbaka och jämföra den nuvarande situationen med hur det var för ett par år sedan.

2003 och 2006 års undersökningar

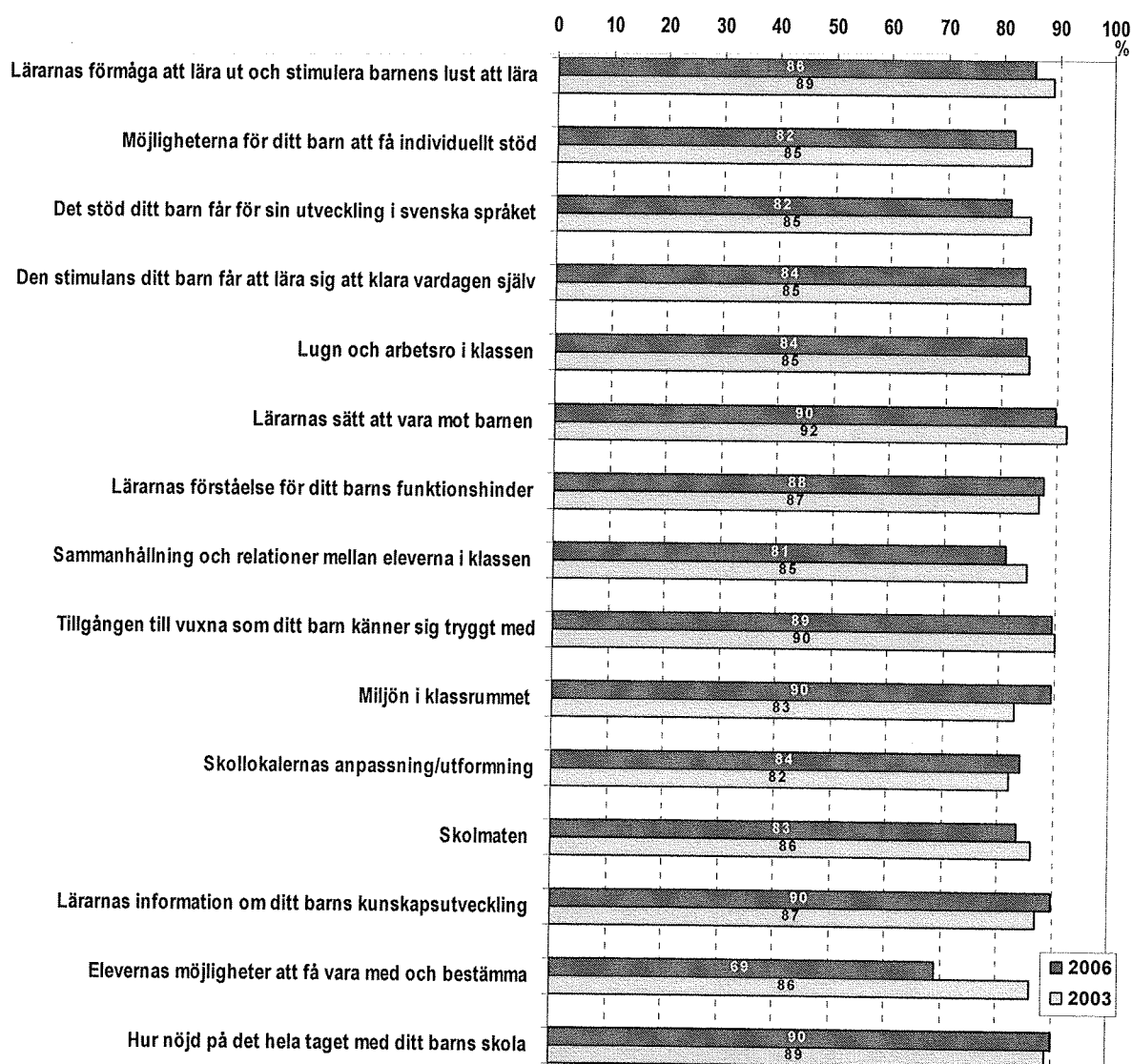
Även 2003 års undersökning av särskolan genomfördes som en totalundersökning (Brukarundersökning i särskolan 2003, april 2003, CMA AB). Frågeområdena var i stort sett desamma som i den nu aktuella undersökningen. Föräldrarna uppmanades även 2003 om möjligt besvara frågorna tillsammans med barnen. Frågorna var dock mestadels direkt riktade till barnen/eleverna. Svarsfrekvensen på enkäten uppgick till 53%.

En del av frågorna i den nu använda enkäten är i stort sett identiska med de som ställdes 2003, förutom att de alla riktar sig till föräldrarna och inte till barnen/eleverna (Hur nöjd är du med ditt barns ...). Vi har valt ut 15 frågor som vi anser vara så pass likartat ställda att de är meningsfulla att jämföra. Trots det kan det vara på sin plats att varna för att även mindre skillnader i frågeformulering ibland kan ha stor inverkan på svarsresultaten. Det är m a o svårt att avgöra vilken betydelse det har att man 2003 frågat – Hur nöjd är du som elev medmöjligheterna att få individuellt stöd och hjälp? 2006 låter motsvarande fråga – Är du nöjd eller missnöjd med dina barns skola ifråga ommöjligheterna för ditt barn att få individuellt stöd i undervisningen?

Ett ännu större problem än de mindre skillnader som finns i frågeformulering, är att svarsskalorna skiljer sig åt. I 2003 års fanns bara fyra svarsalternativ ”mycket nöjd”, ”nöjd”, ”missnöjd”, ”mycket missnöjd” och inte något ”vet ej”-alternativ. 2006 har en balanserad skala med fem svarsalternativ använts ”mycket nöjd”, ”ganska nöjd”, ”varken eller”, ”ganska missnöjd”, och ”mycket missnöjd”. Här har också funnits möjligheter att svara ”vet ej”.

När vi nedan jämför resultaten för motsvarande frågor de bägge åren, försöker vi i möjligaste mån komma runt problemet med olika svarsskalor genom att se på de ”icke-missnöjda”. Som ”icke-missnöjda” räknar vi då i 2003 års enkät alla som svarat ”nöjd” och ”mycket nöjd”. 2006 inkluderas de ”mycket nöjda”, ”ganska nöjda” och ”varken eller” bland de ”icke-missnöjda”. ”Vet ej”-svaren inräknas dock inte bland de ”icke-missnöjda”.

Figur 30: "Icke-missnöjda" i olika avseenden 2003 och 2006



Om jämförelsen görs på det här sättet, ser vi i figur 30 att andelen föräldrar som har positiva eller åtminstone inte uttalat negativa uppfattningar om särskoleverksamheten ligger på ungefär samma nivå 2006 och 2003. Det gäller i alla fall i 14 av de 15 jämförda avseendena.

Ifråga om hur nöjda föräldrarna/eleverna är med elevernas möjligheter att få vara med och bestämma i skolan ser det däremot i figuren ut som om uppfattningarna skulle gå isär 2003 och 2006. Staplarnas längd tyder på en mer positiv inställning i detta avseende 2003 (fler "icke-missnöjda"). Hela denna skillnad förklaras dock av att 26% av de svarande svarade "vet ej" på denna fråga år 2006. Det svarsalternativet fanns, som vi nämnt, inte alls med 2003. De som inte ansåg sig kunna ta ställning till frågan 2003 har förmodligen hoppat över den. Det interna bortfallet på denna fråga uppgick i alla fall då till hela 17%.

Med alla de olikheter som finns mellan undersökningarna i svarsfrekvens, frågeformulering och framför allt beträffande svarsskalor, får vi nöja oss med att konstatera att våra jämförelser inte indikerar några mer omvälvande förändringar i föräldrarnas omdömen om förskoleverksamheten i Stockholm mellan 2003 och 2006.

Retrospektiv bedömning

Under 2005 vidtogs åtgärder för att decentralisera ansvaret för den obligatoriska särskolan från utbildningsnämnden till stadsdelsnämnderna. Stadsdelsnämnderna gavs då ökat ansvar för verksamheten både ekonomiskt och organisatoriskt. Den stadsdelsnämnd som tar emot särskoleeleven för undervisning ges nu direkt schabloniserad ekonomisk ersättning för detta och för att organisera elevens skolgång. Tidigare organiserades särskoleelevernas skolskjuts centralt av utbildningsförvaltningen. Från 2005 har den stadsdelsnämnd där särskoleeleverna bor ekonomisk ersättning och ansvar för att ordna skolskjuts till dessa.

Har då den här decentraliseringen av ansvaret medfört att föräldrarna blivit mer eller mindre nöjda med verksamheten? Många av föräldrarna har nog inte ens hört talas om att någon decentralisering eller omorganisation ägt rum. Den kan ändå ha avsatt spår som gjort deras inställning till verksamheten mer eller mindre positiv än tidigare.

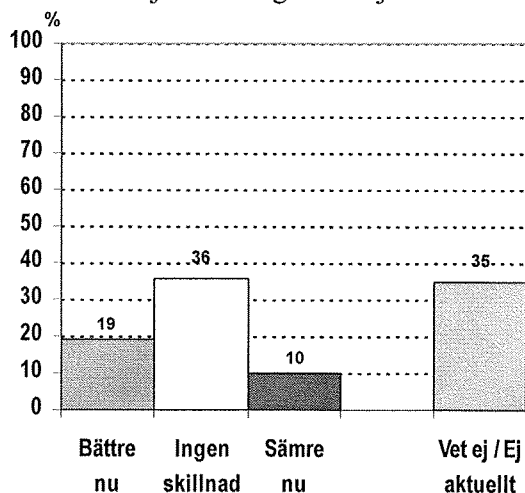
Att jämföra resultat av undersökningar vid olika tidpunkter (som ovan) är ett sätt att försöka belysa utvecklingen över tid. Ett annat sätt är att ställa retrospektiva frågor, att be de svarande blicka tillbaka och uttala sig om förbättringar och försämringar. Vi har gjort detta för att försöka se om omfördelningen av ansvaret för särskoleverksamheten på något sätt kan avläsas i förändrade brukaromdömen. I två enkätfrågor ber vi föräldrarna jämföra situationen nu jämfört med för 1-2 år sedan. Tidsperioden är vald med tanke på att den ska spegla situationen före och efter decentraliseringen.

Den ena frågan handlar om hur skolskjutsen fungerar och den andra om undervisningens kvalitet. De löd – Tycker du ditt barns skola är bättre eller sämre nu jämfört med för 1-2 år sedan ifråga om ...

... hur skolskjutsen för ditt barn fungerar?

... kvaliteten på undervisningen?

Figur 31: Hur skolskjutsen fungerar nu jämfört med för 1-2 år sedan

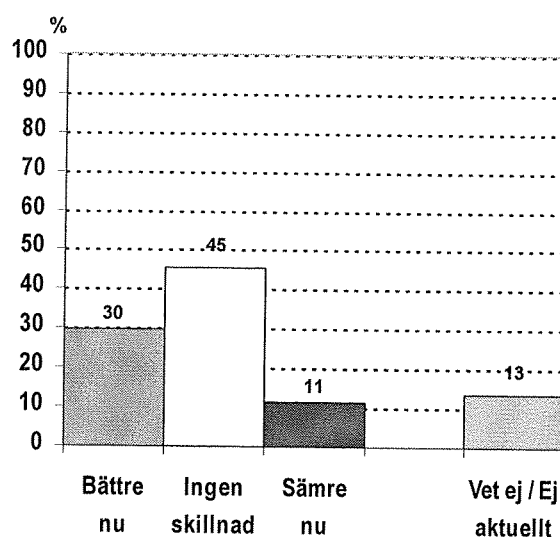


Alla särskoleelever utnyttjar inte skolskjuts. 35% av de svarande svarar vet ej/ej aktuellt på frågan. Av de 65% som kunnat ta ställning till frågan tycker de allra flesta att skolskjutsen fungerar ungefär lika bra nu som för 1-2 år sedan.

Ca 30% av föräldrarna upplever att förändringar skett av hur skolskjutsen fungerar för deras barn. Dubbelt så många tycker att förändringar skett till det bättre (19%) som till det sämre (10%).

Föräldrarnas syn på hur kvaliteten på undervisningen i särskolan förändrats de senaste åren framgår av nästa figur.

Figur 32: Kvaliteten på undervisningen nu jämfört med för 1-2 år sedan



Även här finns en mindre del av föräldrarna (13%) som inte kan ta ställning till frågan. Kanske har de ännu inte 1-2 års erfarenhet av verksamheten. En majoritet av föräldrarna (45%) tycker även när det gäller undervisningens kvalitet att den varit i stort sett oförändrad de senaste åren. Av dem som upplever att kvaliteten på undervisningen förändrats är det betydligt fler som tycker att den blivit bättre än sämre. 30% av föräldrarna säger bättre nu än för 1-2 år sedan medan färre, 11%, säger sämre nu.

I de bägge avseenden som förskoleföräldrarna uttalar sig retrospektivt om särskoleverksamheten är den allra vanligaste uppfattningen att det inte skett någon förändring, varken i positiv eller negativ riktning. De som upplever att förändringar skett tycker betydligt oftare att de gått i positiv än negativ riktning. Kanske kan det ses som ett tecken på att särskoleföräldrarna tycker att verksamheten är på väg i rätt riktning.

SYNPUNKTER FRÅN FÖRÄLDRARNA

Efter den sista frågan i enkäten tackades föräldrarna för hjälpen och uppmärksammades de på att: "Du får gärna skriva ner synpunkter och kommentarer på formulärets baksida!".

Många föräldrar har tagit tillfället i akt att kommentera sina svar och framföra kvalificerade synpunkter på särskolan och sina barns situation där. Det är alla möjliga förhållanden som tas upp både om själva enkäten, sånt som avhandlas i enkätfrågorna och annat. Inte sällan framför olika personer åsikter som går stick i stäv mot varandra.

Särskoleverksamheten får både ris och ros. Precis som det brukar vara när fri plats ges för yttranden är det dock kritiken som överväger. Det är när man har klagomål, är missnöjd och vill ändra på något som motivationen är störst att ta till orda. Hälsan och nöjdheten tiger oftare still.

Här ska vi bara lämna ett litet axplock av exempel på synpunkter som framförts. En fullständig redovisning av föräldrasynpunkterna finns i bilaga 2. Där återges föräldrarnas svar i stort sett som de framförts. De få redigeringar som gjorts har i första hand gjorts för att de svarande inte ska gå att identifiera (namn på personer och skolor har tagits bort). Att ta del av den mer kvalitativa bild av särskolan som här framkommer fördjupar och levandegör de kvantitativa resultat som framkommit i enkäten. Ta en titt på följande exempel och fortsätt sen med bilaga 2!

- Många frågor är svåra att svara på (skulle kunna svara "vet ej" på fler frågor) då vi föräldrar har väldigt lite insyn i barnets vardag på skolan och verksamhet. Framför allt därför att skolan har så knappa resurser och tid att dokumentera, ha ett väl fungerande överlämningssystem till hemmet (och i viss mån varandra).

All tid måste läggas på barnen/med barnen och väldigt lite till planering/uppföljning etc. vilket är en förutsättning för att få ett effektivt och framåtgående arbete med barnen och inte endast lösningar för stunden. Personalen gör verkligen så gott dom kan med det krävs väldigt mycket arbete omkring dom här barnen för att nå resultat. Barnen ska må bra/vara trygga och inte utveckla mer beteendestörningar/svårigheter som bara kommer att kräva ännu mer resurser i framtiden.

Eftersom barnen (oftast) inte kan förmedla sig/kommunicera själva, är tid för en bra överlämning och uppföljning med hemmet avgörande för att kunskap och eventuella hinder som dyker upp ska kunna föras vidare från "skolbänken" till hemmet och andra miljöer. Ett samarbete mellan alla barnets miljöer och personer runtomkring är avgörande för utveckling och trygghet. Dom resurserna finns inte längre i särskolan.

- Jag är mycket missnöjd med att särskolan får mindre anslag/elev till simundervisning utflykter o.s.v. Barn i särskolan behöver ofta även social träning och det är absolut fel målgrupp att spara in på eftersom rätt träning är en förutsättning för att dessa barn skall kunna utvecklas och fungera bra i samhället senare. Dessutom är det nu svårare att få skoltaxi eftersom stadsdelen har tagit över ansvaret för skolskjutsen. Mycket dåligt!

- Skulle vilja göra en egen sammanfattning att vi är mycket nöjda med vår sons (han har autism) huvudlärare, specialpedagog och vissa av de övriga i personalen. En del av dem har dock alltför vaga kunskaper. Önskemål om bättre studiematerial för barn med autismspektrumstörningar. Vår son gick förut i en liten grupp i en annan skola och läste enligt vanlig grundskoleplan då han ansågs "normalbegåvad". Sedan han flyttat till särskoleklass har han utvecklats enormt eftersom han känner att han hänger med här. Hurra för särskolan vad gäller inlärning och hindrande av mobbing. Hurra för XX, superkunnig och otroligt engagerad.
- Mitt barn trivs med kompisarna och personalen på skolan. Det största problemet är pedagogiken och obehöriga lärare. Det ställs alldeles för lite krav på eleverna. Barnen får lära sig för lite, läs- och skrivövningar t.ex. Man borde fokusera mer på hur man på bästa sätt kan lära ut. Träningsklasserna som mitt barn gått/går i är mycket en fortsättning i form av dagisverksamhet. Man satsar på praktiska färdigheter, och att fika, ha roligt.

Personalen är mycket bra med barnen men är inte alls medvetna om barnens kapacitet att lära sig. Det är för mycket lek och alldeles för lite skolundervisning. Lek i lärandet i skolarbetet är utvecklande men lek i parken tillhör fritidsverksamheten, vilket man inte har förstått inom särskolans träningsklasser.

- Hej! Det känns fantastiskt att vi får möjlighet att svara på dessa frågor om skolan. Det är verkligen ett kvalitetslyft, förutsatt att synpunkterna kommer fram.

På fråga 8 (barnets trygghet i skolan) är det svårt att svara och den känns ändå viktigast. Vi har märkt en skillnad de senaste månaderna på vårt barns vilja att åka till skolan. Det är mycket protester. Han har för stora krav på sig tror vi, och vi kommer självklart att ta upp det med klassläraren. Vi ville poängtera det här i undersökningen i alla fall. Tack och hej!

- Eleverna får inte nödvändig hjälp. Läraren är inte kompetent att "ta hand om" elever med särskilda behov. Är man inte stöpt i den form läraren arbetar utifrån är det omöjligt för eleven att få den hjälp eleven behöver. Utvecklingssamtalen har ingen verkan. Läraren lyssnar inte på synpunkter och genomför inte det som överenskommit. Ingen respons vare sig då det gäller elev eller förälder, och ingen givande diskussion med lärare.

Inget veckobrev eller dylikt för att få information om vad som hänt. Ingen information om eventuella läxor så man vet vad eleven har i läxa. Prao har inte beslutats tillsammans med förälder utan "över huvudet" på densamma 1-3 dagar innan besked om prao. Även syokonsulentens agerande för ansökan till gymnasie-särskola är under all kritik! Har aldrig varit med om att så mycket inkompetent personal arbetar på ett och samma ställe. Finns inte ord att beskriva hur missnöjd jag är!

- Helt suverän klass och klassföreståndare. Hoppas hon får all bonus hon kan få. Hon skapar en trivsel som jag sällan ser, både hos personal och barn. Hon ser till varje individ och sprider rätt känsla för rätt tänk runt funktionshinder till alla vuxna. Hon har struktur och arbetsledning som gör att klassen fungerar även vid frånvaro av personal. Är mycket nöjd med de individuella anpassningar som min dotter får bl.a. att äta enskilt med en vuxen.



USK

UTREDNINGS- OCH
STATISTIKKONTORET

POSTADRESS: BOX 8320, 104 20 STOCKHOLM

BESÖKSADRESS: LÅNGHOLMSGATAN 27

TELEFON: 08-508 35 000

TELEFAX: 08-508 35 079

E-POST: info@usk.stockholm.se

WEBBPLATS: www.stockholm.se/usk